

Varför Reymont och inte Żeromski?

En studie i reception kring 1924 års Nobelpris i litteratur

Klara Alm

Slaviska institutionen

Examensarbete 15 hp

Polska 4 (15 hp)

Höstterminen 2014

Handledare: Kazimiera Ingdahl

Examinator: Ewa Teodorowicz-Hellman

English title: Why Reymont and not Żeromski: a reception study on the Nobel Prize in Literature 1924

Stockholms
universitet

Varför Reymont och inte Żeromski?

En studie i reception kring 1924 års Nobelpris i litteratur

Klara Alm

Sammandrag

Jag har undersökt varför Reymont fick Nobelpriset i litteratur 1924 och inte Żeromski, trots att den senare, enligt Czesław Miłosz, i Polen ansågs som den större författaren. För att närma mig ett svar på detta granskade jag receptionen av de båda författarna i svensk dagspress, i sakkunnigutlåtandena som Alfred Jensen och Anton Karlgren skrev till Svenska Akademien, samt slutligen i Nobelkommitténs utlåtanden. Det visade sig att båda författarskapen återkomande beskrivits som ojämna, men att Reymont ansågs ha skrivit ett stort mästerverk, nämligen *Bönderna*, vilket Żeromski inte gjort. För övrigt tyckte jag mig se att kritiken mot Żeromski växte över tid.

Streszczenie

Chciałam się dowiedzieć dlaczego Reymont dostał Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury, a nie Żeromskiego, chociaż Żeromski był bardziej ceniony w Polsce. Szukałam odpowiedzi w szwedzkich recenzjach, w oświadczeniach wykonanych przez referentów literatur słowiańskich przy Instytucie Nobla i wreszcie w oświadczeniach komitetu Noblowskiego Akademii Szwedzkiej. Spostrzegłam, że oboje autorstwa były uważane za nierówne, ale Reymont tworzył, według opinii szwedzkiej, jedno arcydzieło, *Chłopi*, Żeromski nie. Zresztą zauważyłam, że krytyka Żeromskiego w Szwecji wzrastała z czasem.

Nyckelord

Władysław Reymont, Stefan Żeromski, Nobelpriset i litteratur, reception

Stockholms
universitet

Innehållsförteckning

Streszczenie	1
1 Inledning.....	1
1.1 Syfte	1
1.2 Tidigare studier i ämnet	1
1.3 Material och metod.....	2
2 Presentation av författarna	3
2.1 Władysław Stanisław Reymont 1867-1925	3
2.1.1 Reception av Reymont i Polen.....	4
2.2 Stefan Żeromski 1864-1925	5
2.2.1 Reception av Żeromski i Polen	6
2.3 Reymont versus Żeromski	6
3 Polen i Sverige 1917-1924	7
3.1 Polsk skönlitteratur	7
3.1.1 Reymont och Żeromski	8
3.3 Ellen Wester 1873-1930	9
4 Litteraturkritiken i Sverige	9
5 Nobelpriset i litteratur.....	10
5.1 Nobels testamente	10
5.1.1 Svenska akademiens tolkning av testamentet.....	10
5.2 Urvalsprocessen.....	11
5.3 Sakkunniga	12
5.3.1 Alfred Jensen.....	12
5.3.2 Anton Karlgren	13
5.4 Svenska Akademiens ledamöter 1919-1924	13
5.4.1 Nobelkommitténs ledamöter	13
5.4.2 Fredrik Böök.....	14
6 Analys	15
6.1 Recensioner	15
6.1.1 <i>Bönderna</i> , 1920	15
6.1.2 <i>Bönderna</i> , 1924	17
6.1.3 <i>Den trogna floden</i>	20
6.1.4 <i>Livets fägring</i>	21
6.1.5 <i>Eld och aska</i>	23
6.2 Sakkunnigutlåtanden.....	24
6.2.1 Alfred Jensen om Władysław Reymont	25

6.2.2 Alfred Jensen om Stefan Żeromski	27
6.2.3 Anton Karlgren om Reymont.....	28
6.2.4 Anton Karlgren om Stefan Żeromski	30
6.2.5 Karlgren om Reymont och Żeromski 1924.....	32
6.3 Nobelkommitténs utlåtanden	32
6.3.1 Nobelkommittén om Reymont.....	33
6.3.2 Nobelkommitténs utlåtande om Żeromski.....	35
7 Avslutning	36
Litteratur.....	38

1 Inledning

Det fanns arton godkända kandidater till 1924 års Nobelpris i litteratur, bland andra Thomas Mann, George Bernard Shaw och Thomas Hardy. Dessutom återfanns två polska författare på nomineringslistan: Władysław Reymont och Stefan Żeromski. Det blev Reymont som tilldelades priset, ”för hans stora nationalepos ’Bönderna’”¹. Inom ett år skulle de båda polska författarna vara döda, så Żeromski fick aldrig någon ny chans att föräras detta pris.

Var det rätt val? Följande rader av Czesław Miłosz väckte min nyfikenhet och blev startpunkten till denna uppsats:

During the first quarter of the century, nobody, not even his enemies, questioned Żeromski’s position as the most important Polish fiction writer. He was called ”an insatiable heart,” ”the conscience of Polish literature,” and the awarding of the Nobel Prize to Reymont for his *Peasants* provoked some indignation among the Poles. It was felt Żeromski should have received it.²

Om det i Polen ansågs som så självklart att Żeromski borde få Nobelpriset snarare än Reymont varför blev det inte så? Förlorade kanske Żeromski mer än Reymont i överföringen från polska till svenska? Det var förvisso samma översättare, Ellen Wester, som översatte dem båda, men kanske lyckades hon bättre med Reymont. Eller hade kanske svenskar generellt sett lättare att relatera till Reymonts *Bönderna* än till Żeromskis texter? Eller överensstämde Reymonts *Bönderna* mer med de, i Sverige vid den tiden, rådande litterära idealen? Eller med de ideal som vid den tiden rådde i Svenska Akademien? Eller var det kanhända enskilda akademiledamöters sympatier och antipatier som fällde avgörandet?

Det är många frågor och jag har inte utrymme nog att i denna uppsats söka svar på alla. Därför har jag valt att begränsa mitt ämne och huvudsakligen undersöka den svenska receptionen av de båda författarna.

1.1 Syfte

I denna uppsats avser jag att undersöka hur Władysław Reymonts och Stefan Żeromskis verk bedömdes i svenska dagstidningsrecensioner, i sakkunnigutlåtandena som Alfred Jensen och Anton Karlgren skrev för Svenska Akademien, samt slutligen i Svenska Akademiens Nobelkommittés utlåtanden. Syftet med detta är att närma mig svaret på varför Władysław Reymont och inte Stefan Żeromski tilldelades Nobelpriset i litteratur.

1.2 Tidigare studier i ämnet

Frågan om varför Reymont fick Nobelpriset i litteratur och inte Żeromski har intresserat många i Polen, och mycket har skrivits om detta, både av forskare och lekmän.

¹ http://www.svenskaakademien.se/nobelpriset_i_litteratur/pristagarna

² Czesław Miłosz, *The History of Polish Literature* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1983), s. 369.

Kultur- och litteraturhistorieprofessor Tadeusz Oracki ägnar i *Blaski i cienie sztokholmskich laurów: wokół Nagród Nobla 1901-2000*³, ett långt kapitel åt spelet bakom priset, om hur Reymont och Żeromski uppfattades i Sverige, om översättningar av deras verk, om inflytelserika kulturpersonligheter i Sverige och om olika polska försök att föra fram en av de två kandidaterna och annat som kan ha påverkat att Reymont fick priset. Oracki går också igenom olika förklaringar som förts fram i den polska diskussionen till varför svenskarna valde att premiera Reymont framför Żeromski. Oracki menar att många förklaringar lider av att de inte stämmer överens med givna fakta. Några hävdar att problemet var att den polska regeringen inte stödde Żeromski medan andra påstår det motsatta. Flera hävdar att antityska stämningar i *Wiatr od morza* [Vinden från havet] ödelade Żeromskis chanser hos tyskvänliga inflytelserika svenskar.

Konrad Czarnocki som på eget initiativ arbetade för att Żeromski skulle få priset och Stanisław Wędkiewicz som lämnade över Vetenskapsakademiens i Krakóws nominering av Reymont vistades båda i Stockholm och har redogjort för händelser som utspelades åren före prisutdelningen och personer som kan ha påverkat utslaget.⁴

I ett reportage, ursprungligen publicerat i dagstidningen *Gazeta Wyborcza* 2002, har journalisten Paweł Goźliński granskat Nobelkommitténs utlåtanden om polska författare under Nobelpriset första femtio år, däribland givetvis Reymont och Żeromski.⁵

Jag har inte hittat något exempel på en mer ingående granskning av receptionen av Reymont och Żeromski i Sverige och inga alls som behandlar sakkunnigutlåtandena.

1.3 Material och metod

Jag har valt att endas granska recensioner som publicerats i större svenska dagstidningar: *Dagens Nyheter* (DN), *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* (GHT), *Göteborgs-Posten* (GP), *Nya Dagligt Allehanda* (NDA), *Social-Demokraten* (SocD), *Stockholms Dagblad* (StD), *Stockholms-Tidningen* (StT), *Svenska Dagbladet* (SvD), *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* (SDS) och *Östgöta Correspondenten*. Recensionerna behandlar de svenska översättningarna av Władysław Reymonts *Chłopi* [Bönderna] och Stefan Żeromskis *Wierna rzeka* [Den trogna floden], *Popioły* [Eld och aska] samt *Uroda życia* [Livets fägring]. De flesta recensionerna hittade jag genom databasen *recensionssök 1920-1966*, som administreras av Språk- och litteraturcentrum på Lunds universitet. Dock fanns det bara en recension av *Den trogna floden*, i *Upsala Nya Tidning*, som jag valde bort eftersom den var så kort att den snarare hade karaktären av en anmälan. De fyra recensioner av *Den trogna floden* som jag slutligen granskade hittade jag genom referenser i texter jag läst och genom att leta igenom flera större dagstidningar från perioden efter romanens utgivning. Jag har valt bort recensioner från mindre dagstidningar och kortare recensioner av typen anmälningar.

Sakkunnigutlåtandena förvaras i Svenska Akademiens Nobelarkiv som är stängt för allmänheten; den femtioåriga sekretessen gäller dock inte längre för dessa dokument, så efter att ha gjort en förfrågan

³ Tadeusz Oracki, *Blaski i cienie sztokholmskich laurów: wokół Nagród Nobla 1901-2000* (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2003)

⁴ Se Konrad Czarnocki, *Nobel dla Żeromskiego?* (Warszawa: Muzeum literatury im. Adama Mickiewicza, 2007) och Stanisław Wędkiewicz, *"Chłopi" Reymonta w Szwecji: Dokoła literackiej Nagrody Nobla z 1924 r.* (Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza, 1925).

⁵ Paweł Goźliński, "Noble dla polaków: Flota w czeku wiedzy" (2014-11-07) http://niniwa22.cba.pl/polskie_noble_literackie.htm

fick jag möjlighet att läsa dem. Reymont var nominerad 1919,1920, 1922 och 1924. Żeromski var nominerad 1921-1924. Alfred Jensen författade sakkunnigutlåtandena 1919 till 1921, Och Anton Karlgren 1922-1924.

Nobelkommitténs utlåtanden för de aktuella åren finns publicerade i *Nobelpriset i litteratur: nomineringar och utlåtanden 1901-1950, Del I, 1901- 1920*⁶ och *Del II: 1921-1950*⁷.

Mina textanalyser är influerade av Lennart Hellspongs och Per Ledins *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*⁸, framförallt av det kapitel som behandlar texternas ideationella struktur. Hellspong och Ledin delar in den ideationella strukturen i tre delar: *teman* – ”vad texten rör sig kring”⁹, *propositioner* – ”vad texten kommer fram till”¹⁰ och *perspektiv* – ”de allmänna synsätt som påverkar både teman och propositioner”¹¹. Dessa tre delar utgör grundstrukturen för min analys.

2 Presentation av författarna

2.1 Władysław Stanisław Reymont 1867-1925

Władysław Stanisław Reymont växte upp på den polska landsbygden som son till en organist. Han utbildade sig till skrädare, reste ett tag kring som skådespelare i ett kringresande teatersällskap och arbetade efter det som järnvägstjänsteman. I perioder levde han mycket fattigt. Så småningom etablerade han sig som författare.

Många lyfter fram sensualismen i Reymonts språk, att han använder syn, hörsel och känsel för att skildra världen.¹² Grzymała-Siedlecki citerar Reymont själv som ska ha sagt: ”Ja muszę się wezreć w rdzeń rzeczy, inaczej nie ma jej dla mnie” [Jag måste tränga in i tingets märg, annars finns det inte för mig]¹³. Sina erfarenheter och upplevelser använde Reymont i sina berättelser och romaner, och han hade mycket att ösa ur då han hade ett enastående minne för detaljer. Antoni Lange, som var personligen bekant med Reymont, vittnar exempelvis om att Reymont i detalj kunde återge vad som fanns i varenda skyltfönster längs hela Nowy Świat (en lång shoppinggata i Warszawa).¹⁴

⁶ *Nobelpriset i litteratur: nomineringar och utlåtanden 1901-1950. D:1, 1901-1920*, red. Bo Svensén, (Stockholm: Svenska Akademien, 2001).

⁷ *Nobelpriset i litteratur: nomineringar och utlåtanden 1901-1950. D:2, 1921-1950*, red. Bo Svensén, (Stockholm: Svenska Akademien, 2001).

⁸ Lennart Hellspong, Per Ledin, *Vägar genom texten: handbok i brukstextanalys*, (Lund: Studentlitteratur, 2010).

⁹ Ibid, s.115.

¹⁰ Ibid, s.115.

¹¹ Ibid, s.115.

¹² Se exempelvis Stefan Lichański, *Władysław Stanisław Reymont* (Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne, 1984) s. 13-14.

¹³ Adam Grzymała Siedlecki, ”Fantastyka żywota Reymontowego”, I: *Władysław Stanisław Reymont*, Stefan Lichański (Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne, 1984) s. 116.

¹⁴ Antoni Lange, ”Władysław Reymont”, I: *Władysław Stanisław Reymont*, Stefan Lichański (Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne, 1984) s. 132.

Ofta beskrivs Reymont som realist, men Adam Grzymała-Siedlecki, som själv kallar honom detta, framhåller att Reymont inte gillade denna beteckning.¹⁵ Stefan Lichański menar att Reymont inte erkände litteraturens uppdelning i olika riktningar och själv anser Lichański att Reymont har sin egen speciella stil även om den har inslag av sin tids litterära riktningar, exempelvis: realism, positivism och impressionism.¹⁶

Reymonts första roman *Komediantka* [Skådespelerskan] utspelar sig i ett resande teatersällskap (den trycktes 1895 i tidskriften *Kurier Codzienny* och i bokform 1896). Reymont hade dessförinnan fått noveller och reportage publicerade (de första år 1892, i tidsskrifter). Romanen *Ziemia obiecana* [*Det förlovade landet*], utkom i bokform 1899, utspelar sig i fabriksstaden Łódź. För att riktigt kunna skildra livet kring textilindustrin praktiserade författaren flera veckor inom den.¹⁷ Enligt Lichański skildrar Reymont staden som ”antinatur” och fabriken som nedbrytande för både kropp och själ. Bondens arbete däremot skildras som rituellt, och en del av den livsrytm som naturen skapar. Genom detta arbete blir människan ett med natur och kosmos.¹⁸ Reymonts främsta skildring av bondelivet är *Bönderna* – tetralogin för vilken han belönades med Nobelpriset i litteratur.

När Reymont förärades detta pris var han svårt sjuk och han valde av hälsoskäl att inte åka till Stockholm för att ta emot det. Den 5 december 1925 dog Reymont. Reymont var en produktiv författare, hans samlade verk som gavs ut i början av 30 talet omfattar 48 band.

2.1.1 Reception av Reymont i Polen

Stanisław Siekierski menar att Reymont stod utanför den officiella kultursfären, att den polska litteraturkritiken aldrig skämt bort honom och att det till och med var något motvilligt över de hyllningar som han mottog i samband med att han tilldelades Nobelpriset i litteratur.¹⁹ Enligt Tadeusz Oracki uttryckte delar av den polska intelligentian motvilja mot att Reymont fick priset, medan flertalet av de polska författarna uttryckte sitt gillande.²⁰ Barbara Kocówna hävdar att Nobelpriset stärkte uppfattningen att Reymont bara skrivit ett stort verk: *Bönderna*, vilket fick en negativ inverkan på hur hans övriga författarskap betraktades.²¹ Adam Grzymała-Siedlecki menar i ett förord i till Reymonts skrifter, skrivet redan 1921, att Reymont inte blivit erkänd i sitt hemland på samma sätt som han blivit i andra delar av Europa, där högt uppsatta europeiska kritiker beundrade Reymont och jämställde honom med stora författare som Balzac, Dickens och Tolstoj. Grzymała-Siedlecki efterlyser ett litteraturkritiskt verk om Reymont, men menar samtidigt att ett sådant verk är svårt att skriva

¹⁵ Adam Grzymała Siedlecki, ”Władysław Stanisław Reymont”, I: *Władysław Stanisław Reymont*, Stefan Lichański (Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne, 1984) s. 180.

¹⁶ Stefan Lichański, s. 103-104.

¹⁷ Adam Grzymała-Siedlecki, ”Fantastyka żywota Reymontwego”, s. 117.

¹⁸ Stefan Lichański, *Władysław Stanisław Reymont* (Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne, 1984) s. 58-70.

¹⁹ Stanisław Siekierski, ”Współczesna recepcja czytelnicza twórczości Władysława Reymonta”, I: *Reymont: Radość i smutek czytania*, red: Janusz Rohoziński (Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusku, 2001) s. 82-88.

²⁰ Oracki, s.144.

²¹ Barbara Kocówna, ”Wstęp”, I: *Reymont z dziejów recepcji twórczości*, red. Barbara Kocówna (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975), s. 5.

eftersom Reymont uttrycker sina tankar så klart att det svårt att analysera honom om man vill undvika att bara skriva självklarheter.²²

2.2 Stefan Żeromski 1864-1925

Stefan Żeromski var son till en adelsman som sedan han förlorat sin egendom försörjde sig som arrendator. Av ekonomiska skäl hade Żeromski avbrutit sina grundläggande studier innan studentexamen och kunde därför inte studera vid universitetet. I Warszawa studerade han till veterinär men var tvungen att avbryta även dessa studier av ekonomiska skäl. Żeromski försörjde sig som privatlärare och bibliotekarie fram till 1904 då han kunde börja försörja sig som författare.

Artur Hutnikiewicz ger i *Żeromski*²³ ett omfattande beskrivning av författaren ur såväl biografisk som litterär synpunkt. Enligt Hutnikiewicz märks inspirationen från realismen och naturalismen i Żeromskis författarskap genom verklighetstroga beskrivningar som ofta hämtat inspiration från författarens eget liv. Men det finns även symboliska undertoner vilket särskilt märks i vissa naturbeskrivningar. Hutnikiewicz lyfter också fram att *naturen* var ett viktigt tema för Żeromski, naturbeskrivningarna är inte statiska, det händer alltid något och naturen är inte heller underordnad romanfigurerna utan samspelar med dem och speglar och påverkar människornas känslor. Andra teman som Hutnikiewicz anser vara centrala för Żeromski är *sociala orättvisor* där författaren uppvisar ett stort känslomässigt engagemang; *kärleken*, i synnerhet den erotiska, en naturkraft som kan vara såväl underbar som förgörande; *patriotismen*, han undersöker bland annat de polska upproren som misslyckades och innebar stora slitningar, men ändå innebar ett upprättande av nationens värdighet och på det sättet, enligt Żeromski, rättfärdigade de negativa konsekvenserna.

Hutnikiewicz beskriver Żeromski som pessimist och lyriker, han var känslomässig i sitt skrivande, ibland med dragning åt melodramen och med förkärlek för överdrifter. Han var väldigt språkkunnig och intresserad av forskning i språk och lingvistik. Han hade ett stort ordförråd och en enastående känsla för att alltid välja de rätta orden. Ofta använde Żeromski en fragmentarisk uppbyggnad av sina verk vilket Hutnikiewicz menar ofta fungerar väl. Däremot har Żeromski enligt Hutnikiewicz ibland problem med att välja ut det väsentliga och partier som bygger på intellektuella resonemang fungerar generellt sett sämre än de som bärs fram av emotioner.

Żeromskis första två novellsamlingar utkom 1895: *Opowiadania* [Berättelser] under hans eget namn och *Rozdzióbij nas kruki, wrony* [Vi hackas av korpar och kråkor], under pseudonymen Maurycy Zych. Under samma pseudonym utkom även hans första roman, *Szyfowe prace* [Sisyfosarbete], 1897. Stor genklang fick *Ludzie bezdomni* [Hemlösa människor] som utkom 1900. Żeromskis intresse för Polens olyckliga historia märks bland annat i romanen *Popioły* från 1904 [*Eld och aska*, svensk övers. E. Weer, 1923] som utspelar sig 1797-1812, delvis i polska legioner inom Napoleons armé; och i *Wierna rzeka* från 1912 [*Den trogna floden*, svensk övers. E. Weer, 1921] där en ung kvinna ur lågadeln vårdar och förälskar sig i en högadlig upprorsman som sårats vid januariupproret 1863. Bland hans övriga romaner märks bland andra *Dzieje grzechu* [En synds historia] och trilogin *Walka z szatanem* [kampen med satan] 1916-1919. Żeromski skrev även prosapoem, journalistiska texter och dramatik.

²²Adam Grzymała-Siedlecki, "Władysław S. Reymont", I: *Reymont z dziejów recepcji twórczości*, red. Barbara Kocówna (Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1975) s. 55-56.

²³Artur Hutnikiewicz, *Żeromski* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987).

2.2.1 Reception av Żeromski i Polen

Tadeusz Oracki hävdar att det fanns en stark opinion i Polen som menade att Żeromski skulle ha fått priset istället för Reymont, särskilt starkt stöd hade Żeromski i samhällets mer framstegsvänliga skikt.²⁴ I mycket av den litteratur som jag läst om Żeromskis författarskap framgår dock att det även fanns starka strömningar mot Żeromskis författarskap. Bland andra Zdzisław J. Adamczyk lyfter fram Żeromskis kontroversialitet i inledningen till *Żeromski: z dziejów recepcji twórczości 1895-1964* [Żeromski: från författarskapets receptionshistoria 1895-1964].²⁵

Adamczyk menar att samtidigt som Żeromski snabbt nådde stor popularitet, blev förebild för många jämnåriga och yngre författare och av många sågs som en moralisk auktoritet så mötte han också stort motstånd och han fick ta emot så många illasinnade påhopp främst från konservativa kretsar att han på höjden av sin karriär övervägde att ge upp sitt författande. Żeromskis första noveller och romaner kritiserades för sin form och för pessimismen, efter att detta sätt att skriva blivit mer etablerat riktade kritiken mer in sig på tankeinnehållet. Högern kritiserade honom för att i sina texter baktala sin nations förflutna, för att verka demoraliserande och för att springa bolsjevikernas ärenden. Samtidigt kritiserades han från vänsterkanten, av kommunister och revolutionära, för att vara nationalist och för att inte förstå historiska processer.²⁶

2.3 Reymont versus Żeromski

Czesław Miłosz' påstående – ”nobody, not even his enemies, questioned Żeromski's position as the most important Polish fiction writer” – som varit utgångspunkten för denna uppsats, måste problematiseras. Jag har under mitt arbete med uppsatsen stött på uppgifter som tyder på att Miłosz' påstående är alltför generaliserande.

Exempelvis var det Władysław Reymont som först blev nominerad till Nobelpriset 1919, sedan medlemmar ur Vetenskapsakademien i Kraków föreslagit detta, och när medlemmar ur samma akademi 1921 nominerade Żeromski var det inte Vetenskapsakademien i Kraków som kommit på bättre tankar utan andra medlemmar som stod bakom initiativet till den nya nomineringen. Enligt Oracki var det främst översättaren Jan Kaczkowski som arbetade för att Reymont skulle nomineras och Oracki nämner slavisten, litteratur- och kulturhistorikern Aleksander Brückner som en av de aktiva för Żeromskis nominering.²⁷ Konrad Czarnocki, anställd som tjänsteman vid den polska beskickningen i Stockholm 1919-1923, arbetade också enligt honom själv för att nomineringen skulle komma till stånd. Czarnocki hade nämligen blivit informerad av Alfred Jensen att Żeromski behövde en officiell nominering för att komma ifråga för Nobelpriset. De kontakter med Jensen som Czarnocki knutit var ett led i hans ansträngningar för att favoritförfattaren skulle få det ärofyllda priset. För detta redogör Czarnocki i *Nobel dla Żeromskiego?*²⁸ [Nobelpriset till Żeromski?].²⁹

²⁴ Oracki, s. 117.

²⁵ *Żeromski: z dziejów recepcji twórczości 1895-1964*, red. Zdzisław J. Adamczyk (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975).

²⁶ Ibid, s. 9-18.

²⁷ Oracki, s. 122.

²⁸ I denna bok redogör Konrad Czarnocki för hur han ägnade större delen av sin tid i Stockholm åt arbete som skulle främja att Żeromski fick Nobelpriset i litteratur.

²⁹ Czarnocki,, 32-33.

Żeromski var ju också, som jag nämnt, illa omtyckt i en del läger, främst konservativa och jag tror inte att alla hans belackare såg honom som ”the most important Polish fiction writer”

3 Polen i Sverige 1917-1924

Intresset för Polen i Sverige växte vid första världskrigets slut. Detta tog sig bland annat uttryck i antologin *Polonica: kulturbilder från det äldre och nyare Polen*³⁰, som gavs ut i Sverige 1917 i samarbete med norska och danska skribenter. Efter krigsslutet gavs ännu en antologi om Polen ut. Den hette *Polackerna*³¹ och tecknade vid sidan av polsk kultur även en bild av landets geografi, historia och världspolitiska ställning. Under juni och juli 1919 erkände Sverige Polen som stat varefter diplomatiska förbindelser upprättades mellan de båda länderna.

3.1 Polsk skönlitteratur

När jag gick igenom Hans Åkerströms *Bibliografi över polsk skönlitteratur översatt till svenska*³² fann jag nitton exempel på namngivna polska skribenter som fick minst en text publicerad på svenska under perioden 1917-1924.

De ovan nämnda antologierna innehåller några skönlitterära textexempel. I *Polonica* finns exempelvis ”Hymn” [”Hymn o zachodzie słońca”, ordagrant: Hymn till soluppgången] av Juliusz Słowacki i översättning av Ellen Wester. Den senare blev också publicerad i *Polackerna*, där även poesi av Jan Kochanowski, Maria Konopnicka, Zygmunt Krasiński och Adam Mickiewicz fanns representerad i översättning av Alfred Jensen. Också Reymonts *Chłopi* tog i denna antologi för första gången svensk gestalt – Jensen hade översatt avsnittet där Boryna dör.

Intresset för Henryk Sienkiewicz var svagare än några år tidigare, men han var ändå den polska författare som hade flest publiceringar under denna period. Hans romaner och berättelser nådde sina läsare i såväl bokform som i tidningar och tidsskrifter. Även Kazimierz Chłędowski förefaller ha varit populär då inte mindre än sex av hans kulturhistoriska skildringar av Italien och Frankrike från renässansen till rokokon publicerades under perioden, i översättning av Ellen Wester. Nämnas kan att Ellen Weer även översatte två romaner av Gabriella Zapolska: *Sezonowa miłość* [Säsongs kärlek, 1917] och *Wodzirej* [Balhjälten, 1918].

Två reseskildringar från Asien av Ferdynand Antoni Ossendowski, översatta via engelskan av Thorsten W Törngren utkom i inte mindre än fyra respektive sex upplagor, vilket ger en indikation om denna genres enorma popularitet vid denna tid.

³⁰ *Polonica: Kulturbilder från det äldre och nyare Polen*, Red. Alfred Jensen, Jens Raabe, Åge Meyer Benedictsen (Stockholm: Bonniers, 1917)

³¹ *Polackerna*, Red. M. Ehrenpris, Alfred Jensen (Stockholm: Norstedts, 1918).

³² Se Hans Åkerström, *Bibliografi över polsk skönlitteratur översatt till svenska*, (Göteborg, 2010), (2014-05-20) <http://slaviska.se/bibliografi/polsk.pdf>

3.1.1 Reymont och Żeromski

I *Det unga Polen: en samling berättelser*³³ från 1901, i översättning av Ellen Wester, finns både Reymont och Żeromski representerade, Reymont med novellen ”Venus” och Żeromski med fem noveller, bland andra ”Vi hackas af korpar och kråkor” [”Rozdzióbią nas kruki, wrony”] och ”Kulturbärare” [”Siłaczka”]. Ytterligare några berättelser av Żeromski kom under åren däromkring ut i en andra berättelsesamling och i några tidningar och tidskrifter.³⁴

Det var en tysk översättning av *Chłopi* [Bönderna] som åter satte Reymont på den svenska kartan. Ellen Key läste den tyska översättningen och skrev i den redan nämnda *Polonica: kulturbilder från det äldre och nyare Polen* en översvallande positiv betraktelse över detta ”storartade epos”³⁵ som stundom fick henne att ”tappa andan”³⁶. ”På intet annat språk torde en så allsidig skildring av bondeståndet finnas, ingen så sakrik”.³⁷ Professorn, litteraturskribenten och sedermera Akademiledamoten Fredrik Böök skrev, sedan han läst de tyska översättningarna av *Chłopi*, den gotiska romanen *Wampir* [Vampyren] och *Ziemia obiecana*, en essä om dessa tre verk. Den trycktes i Stockholmstidningen i december 1918 och senare i Fredrik Bööks samlingsverk *Essayer och kritiker: 1917-1918*³⁸, den blev även publicerad i Svenska Dagbladet 4 maj 1924, i samband med att de sista tre delarna av verket kom ut på svenska. *Wampir* säger inte Böök någonting, *Ziemia obiecana* visar på Reymonts talang medan Reymont i *Chłopi*, som större delen av essän ägnas åt, ”blir mer än en talangfull romanförfattare, han blir en stor diktare, en lugn och djup människoskildrare, en epiker”³⁹.

Chłopi: powieść współczesna. [Cz. 1], Jesień kom ut på svenska 1920 under titeln *Bönderna: Hösten*. Trots goda recensioner sålde den dåligt och de följande tre delarna kom ut först 1924, sedan *Böndernas* förläggare Bonnier övertygats om att Reymont antagligen skulle motta Nobelpriset i litteratur samma år. Konrad Czarnocki, som innan dess verkat föra att Żeromski skulle få priset, var själv delaktig i förhandlingarna med Bonniers. Czarnocki bytte fokus till Reymont, sedan han förstått att Żeromski troligen inte skulle ha en chans att få priset.⁴⁰ Czarnocki hade tidigare, genom att kontakta Ellen Wester, medverkat till att Żeromskis *Wierna rzeka* [Den trogna floden] 1921 översattes till svenska.⁴¹ Ellen Wester översatte efter det även första halvan av *Uroda życia* (Livets fägring, 1922) samt *Popioły* (Eld och aska, 1923).

³³ *Det unga Polen: en samling berättelser*, övers. Ellen Weer (Stockholm: Geber, 1901).

³⁴ Se Hans Åkerström, s. 275-277.

³⁵ Ellen Key, De polska bönderna, I: *Polonica: Kulturbilder från det äldre och nyare Polen*, Red. Alfred Jensen, Jens Raabe, Åge Meyer Benedictsén (Stockholm: Bonniers, 1917) s. 103.

³⁶ *Ibid*, s.100.

³⁷ *Ibid*, s.100

³⁸ Fredrik Böök, *Essayer och kritiker: 1917-1918* (Stockholm: Norstedts, 1919) s. 287-307.

³⁹ Fredrik Böök, s. 296.

⁴⁰ Czarnocki, s.48-56.

⁴¹ Czarnocki, s.27-28.

3.3 Ellen Wester 1873-1930

Ellen Wester företog en längre resa genom Polen 1898-99, som hon skrev om i en serie artiklar i *DN* och *Lunds Dagblad*.⁴² Żeromski hänvisar till denna resa när han i förordet till *Den trogna floden* riktar sig direkt till sin svenska översättare:

Ni var en av de sällsynta gäster – så fåtaliga att man kan räkna dem på ena handens fingrar – som med deltagande och intresse genomvandrade den levande kyrkogård dåtidens Warschau var. Många och mycket i det offentliga och enskilda väckte er förvåning i detta konspirerande samhälle, konspirerande på områden, som annars överallt i världen sedan länge utgjorde gemensamma, öppna verksamhetsfält. Förvåning hos er väckte också den dåtida polska litteraturen, lik en vacker, brokig fjärl, som spetsad vrider sig på nålen.⁴³

Som översättare använde Ellen Wester pseudonymen E. Weer för att inte blandas ihop med sin författande kusin och namne.⁴⁴ Ellen Westers far hade inte varit villig att bekosta några högre studier för hennes räkning, därför hade hon fått utbilda sig på egen hand.⁴⁵ På så sätt lärde hon sig bl.a. polska där hon fick viss hjälp av sin vän Henryk Bukowski.⁴⁶

Ellen Wester översatte över åttio titlar, mest från polska, men även från tyska, engelska, franska, spanska, italienska, latin, klassisk grekiska, ryska och tjeckiska.⁴⁷ Den polske nobelpristagaren Henryk Sienkiewicz översattes av henne likaså nobelpriskandidaten Eliza Orzeszkowa. I början av förra seklet var det endast Ellen Wester och Alfred Jensen, som översatte till svenska direkt från polskan. Konrad Czarnocki, ansåg att hennes teoretiska kunskaper i polska språket var mycket goda, men hennes uttal så dåligt att han föredrog att tala med henne på franska.⁴⁸

4 Litteraturkritiken i Sverige

När Reymont och Żeromski var aktuella för nobelpriset stod den svenska litteraturkritiken i full blom. I sin omfattande studie *Domedagar: svensk litteraturkritik efter 1880*⁴⁹ kallar Per Rydén perioden 1907-1928 för ”de stora kritikernas tid”⁵⁰. Bland de kritiker som särskilt utmärkte sig nämner Rydén Torsten Fogelqvist på *Dagens nyheter* – som stärkte tidningens kulturella position; och den störste av dem alla, Fredrik Böök.⁵¹ Böök var vid denna tid verksam på *Svenska dagbladet*, förutom 1918-20 då han skrev för *Stockholms dagblad*. Han utmärkte sig som en skicklig stilist och hade en personlig ton.

⁴² Se Ellen S. Wester, *Polska brev: artiklar i urval*. Red. Ingrid Svensson (Stockholm: Hypatia, 1992).

⁴³ Stefan Żeromski, *Den trogna floden*, övers: E. Weer (Stockholm: Åhlén & Åkerlund, 1921). s. ?

⁴⁴ Marie-Christine Skuncke, Ellen Wester och Polen, I: Ellen S. Wester, *Polska brev: artiklar i urval*. Red. Ingrid Svensson (Stockholm: Hypatia, 1992), s. 2.

⁴⁵ Ibid, s. 3.

⁴⁶ Ibid, s.4.

⁴⁷ Svenskt översättarlexikon, *Ellen Wester, 1873-1930*, (2013-10-03)
http://www.oversattarlexikon.se/artiklar/Ellen_Wester

⁴⁸ Konrad Czarnocki, s.28.

⁴⁹ Per Rydén, *Domedagar: Svensk litteraturkritik efter 1880* (Lund: press och litteratur, 1987).

⁵⁰ Ibid, s. 461.

⁵¹ Ibid, s. 469-470.

Många kritiker tydliggjorde sina sympatier genom sitt sätt att förhålla sig gentemot honom. Böök tog dessutom – med rätta efter vad det verkar - åt sig äran för att ha drivit upp lönerna för kulturskribenter, vilket ledde till att denna sysselsättning lockade till sig mer kvalificerade personer.⁵²

Ett kapitel i *Domedagar* har fått titeln ”Guldålder och dekadens: om dikt och kritik på 1920-talet”.⁵³ Titeln syftar på att kritiken vid denna tid stärkte sin position medan litteraturens försvagades. Rydén lyfter fram den i recensionshänseende så viktiga dagspressens starka ställning vid denna tid. Antalet tidningar var stort, även om antalet nått sin kulmen 1919, och upplagorna ökade kraftigt under hela 1920-talet. Särskilt storstadstidningarna fick ökad spridning. Bland dessa märktes bland andra: *Dagens Nyheter*, *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, *Nya Dagligt Allehanda*, *Social-Demokraten*, *Stockholms Dagblad*, *Stockholms-Tidningen* och *Svenska Dagbladet*.

5 Nobelpriset i litteratur

5.1 Nobels testamente

Alfred Nobel dog den 10 december 1896. Bland hans kvarlåtenskap fanns ett testamente upprättat i Paris den 27 november 1895. I testamentet står bland annat följande:

Öfver hela min återstående realiserbara förmögenhet förfogas på följande sätt: kapitalet, af utredningsmännen realiserade till säkra värdepapper, skall utgöra en fond, hvars ränta årligen utdelas som prisbelöning åt dem, som under det förlupne året hafva gjort menskligheten den största nytta. Räntan delas i fem lika delar som tillfalla [...] en del den som inom litteraturen har producerat det utmärktaste i idealisk riktning [...] Det är min uttryckliga vilja att vid prisutdelningarne intet afseende fästes vid någon slags nationalitetstillhörighet sålunda att den värdigaste erhåller priset, antingen han är Skandinav eller ej.⁵⁴

Alfred Nobel önskar att priset i litteratur utdelas av ”Akademien i Stockholm”⁵⁵, alltså av Svenska akademien.

5.1.1 Svenska akademiens tolkning av testamentet

I *Litteraturpriset: Hundra år med Nobels uppdrag*⁵⁶ analyserar Akademiledamoten Kjell Espmark vilka överväganden som dominerat Svenska Akademiens val av pristagare under olika perioder.

Den första perioden varade 1901-12, under den tid Carl David af Wirsén var ordförande för Nobelkommittén, och präglades enligt Espmark av konservativa ideal. Espmark visar hur Wirsén i 1905 års utlåtande tolkar Nobels ord ”i idealisk riktning” som ”en hög och sund idealitet”⁵⁷. Inom denna tolkning rymdes enligt Espmark en tro på att ”den sanna verkligheten är ”av andlig natur”⁵⁸

⁵² Ibid, s.194-208.

⁵³ Ibid, s. 193-214.

⁵⁴ Nobel Media AB, (2014-05-14) http://www.nobelprize.org/alfred_nobel/will/testamente.html

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Kjell Espmark, *Litteraturpriset: Hundra år med Nobels uppdrag* (Stockholm: Norstedts förlag, 2001)

⁵⁷ Ibid, s. 16.

⁵⁸ Ibid, s. 20.

och att ”Statens helgd och monarkens suveränitet står höjda över all kritik.”⁵⁹ Espmark lyfter fram en passage i 1905 års utlåtande där sundheten i Tolstojs idealitet sattes ifråga bland annat eftersom författaren låter slumpen spela en så stor roll i *Krig och fred* och ”i ofantligt många av sina arbeten negerar ej blott kyrka, utan stat, ja till och med äganderätt, vilken han dock på inkonsekvent sätt själv åtnjuter”⁶⁰. Tolstoj fick aldrig något Nobelpris.

Efter tiden kring första världskriget, som enligt Espmark främst präglades av en neutralitetspolitik där man undvek kandidater som skulle kunna väcka någon av de stridande parternas förargelse, så gick man in i ett tjugotal som frigjorde sig från de första prisårens stränga konservatism. Espmark menar att det under denna tid var humanistiska ideal som tolkades in i formuleringen ”i idealisk riktning”. Espmark framhåller även att Akademien vid denna tid gärna premierade ”den stora stilen”⁶¹, vilken gärna innefattade ”den klassiska realismen”⁶². Espmark tar Reymonts *Bönderna* som exempel på ett verk som valdes med hänvisning till ”den stora stilen”. Apropå Reymont så lyfter Espmark fram en formulering i Nobelkommitténs utlåtande om *Bönderna* som senare kom att känneteckna trettioalets prisideal – ”till allmänmänskligt intresse”⁶³. 1929 använde Nobelkommittén denna formulering igen, men då med anledning av att detta ansågs saknas i Nobelkandidaten Arno Holz lyrik. Poeten kunde inte komma ifråga för priset eftersom han inte var tillgänglig för ”den vanliga läsaren”. Under åren som följde fästes stor vikt vid att den Nobelprisvinnande litteraturen skulle tilltala en bred läsargrupp, och Espmark menar att detta var en ny tolkning av Alfred Nobels önskan att priset skulle gå till dem som ”gjort mänskligheten den största nytta”⁶⁴.

5.2 Urvalsprocessen

Urvalsprocessen har ändrats något genom åren och här redogörs för hur processen gick till under 1919-1924 – de år som i denna uppsats är föremål för särskild granskning.

Svenska Akademien har en Nobelkommitté som ansvarar för att varje år handlägga nomineringarna till Nobelpriset i litteratur och föreslå den mest lämpliga kandidaten till denna utmärkelse.

Nobelkommittén består av ledamöter ur Svenska Akademien. Under åren 1919-1924 var de fyra stycken, senare utökades de till fem.

Den som vill nominera någon till Nobelpriset måste lämna in en förslagsskrivelse om detta till Svenska Akademien senast den 1 februari för att nomineringen ska kunna gälla samma år. Vem som helst kan dock inte göra detta. Den 29 juni 1900 fram till den 4 mars 1949 gällde följande:

Rätt att föreslå pristagare tillkommer ledamöter af Svenska Akademien, af de med henne till inrättning och uppgifter likartade Franska och Spanska Akademierna, ledamöter inom humanistiska klasser af andra akademier, äfvensom ledamöter af sådana humanistiska institutioner och samfund, som äro med akademier likställda, samt lärare i estetik, litteratur och historia vid högskolor.⁶⁵

⁵⁹ Ibid, s. 22.

⁶⁰ Ibid, s.27.

⁶¹ Ibid, s.61.

⁶² Ibid, s.61.

⁶³ Ibid, s. 81.

⁶⁴ Ibid, s. 81.

⁶⁵ *Swensk författnings-samling för 1900* (Stockholm: Norstedts, 1901), (2014-05-17) <https://archive.org/stream/svenskfrfattnin01justgoog#page/n417/mode/1up>

En lista med de föreslagna kandidaterna sammanställdes. Och sakkunniga, experter på olika språkområden kopplades in. De framställde under våren utlåtanden som Nobelkommittén sedan kunde använda sig av i arbetet med sitt utlåtande om de olika kandidaterna. Nobelkommitténs utlåtande författades av dess ordförande under sommaren och utlåtandet innehöll också ett förslag på vem som borde tilldelas priset innevarande år. En majoritet av Nobelkommittén skulle stå bakom detta förslag och ordföranden hade utslagsröst. När en eller flera i kommittén hade en avvikande åsikt brukade de lämna in ett särskilt yttrande om detta.

Svenska Akademien hade sedan en omröstning där ledamöterna enskilt bestämde vilken kandidat de vill rösta på. Under åren 1919-1924 utsåg Svenska Akademien den pristagare som Nobelkommitténs förordad alla år utom 1921.⁶⁶

5.3 Sakkunniga

Sakkunnigutlåtandena om Władysław Reymont och Stefan Żeromski författades av två olika experter. Av Alfred Jensen som var sakkunnig i slaviska språk, från Litteraturprisets första år fram till sin död 1921. Och av hans efterträdare Anton Karlgren.

5.3.1 Alfred Jensen

Alfred Jensen föddes 1859. Han blev känd som författare av reseskildringar och litteraturvetenskapliga artiklar. Framförallt det slaviska språkområdet intresserade honom och han översatte från flera slaviska språk, däribland ryska och polska.

Enligt Czarnocki var Jensen en godmodig person vars föga tilltalande yttre dolde en känslig själ. För att stärka Żeromskis sak bjöd Czarnocki den matglade Jensen på middagar vid den polska beskickningen och i samtal med Czarnockis charmerande fru förstärktes Jensens intresse för Żeromski. Czarnocki bedömde att Jensens kunskaper i polska inte var tillräckliga för att denne till fullo skulle kunna uppskatta Żeromskis talang, därför skaffade Czarnocki fram en stor mängd litteraturvetenskapliga artiklar om Żeromski som Jensen tacksamt tog emot.⁶⁷

Zenon Ciesielski tecknar i *Zbliżenia skandynawsko-polskie: Szkice o kontaktach kulturalnych w XIX i XX wieku*⁶⁸ ett porträtt över Alfred Jensens arbete med att skapa intresse för polsk kultur och litteratur i Sverige. Ciesielski ger en bild av Jensens omfattande produktion av texter med polskt tema. Jensen var engagerad i den orättvisa som Polen drabbats av när Polen delades och förlorade sin nationella självständighet och Jensen menade, enligt Ciesielski, att vi som européer var medskyldiga till detta. Ciesielski lyfter även fram Jensens översättargärning som framförallt ägnades poesin och bland annat resulterade i en utgivning av *Polska skaldar* i fyra band. Jensen ägnade flera av sina litteraturstudier åt Mickiewicz och han blev den förste att översätta *Pan Tadeusz* till svenska.⁶⁹

⁶⁶1919 utsågs dock ingen pristagare, detta i enlighet med Nobelkommitténs förslag. 1921 utsågs Anatole France till pristagare, Nobelkommittén hade föreslagit John Galsworthy.

⁶⁷Czarnocki, s. 24-27.

⁶⁸Zenon Ciesielski, *Zbliżenia skandynawsko-polskie: Szkice o kontaktach kulturalnych w XIX i XX wieku* (Gdańsk:Morskie, 1972).

⁶⁹ Ibid, s. 39-51.

5.3.2 Anton Karlgren

Anton Karlgen föddes 1882. Efter att ha läst nordisk filologi och historia vid Uppsala universitet fick han arbete som informator i en svensk-finsk familj som bodde i Rostov. Där väcktes hans intresse för det ryska språket vilket vid hemkomsten resulterade i studier i slaviska språk. Han reste som korrespondent till Ryssland för DN:s räkning 1906-07, och var andreredaktör och ansvarig utgivare på samma tidning från 1910 till 1923 då han blev professor i slavisk filologi vid Köpenhamns universitet. Hans akademiska forskning ägnades först åt lingvistik och senare åt rysk kultur, litteratur och historia.

Enligt Czarnocki var Karlgens polskakunskaper inte lika stora som Jensen. Han var tillknäppt och lät sig inte imponeras av middagar vid den polska beskickningen. Dessutom var hela samlingen med vetenskapliga artiklar om Żeromski som Czarnocki skaffat fram åt Jensen försvunnen. Sammantaget gjorde detta att Czarnocki misslyckades i sina försök att öka Karlgens intresse för Żeromski.⁷⁰

5.4 Svenska Akademiens ledamöter 1919-1924

Jag skriver här kort om de ledamöter i Svenska Akademien som jag bedömer hade extra stort inflytande över vem som fick Nobelpriset. Först presenterar jag Nobelkommitténs ledamöter under de här åren, därefter Fredrik Böök som av många beskrivs som särskilt inflytelserik. Bland övriga ledamöter under dessa år märks bland de mer namnkunniga författarna Selma Lagerlöf och Verner von Heidenstam, författaren och forskningsresanden Sven Hedin och ärkebiskop Nathan Söderblom (inträdde 1921).

5.4.1 Nobelkommitténs ledamöter

Harald Hjärne var ordförande för Nobelkommittén 1913-1921. I Akademien satt han på 10 fram till sin död i januari 1922. Han var historiker, behärskade ryska och specialiserade sig på rysk historia. Han var även högerpolitiker och riksdagsledamot 1902-1908 och 1912-1918. Enligt Kjell Espmark var det Hjärne som drev på den neutralitetspolitik som Svenska Akademien tillämpade under första världskriget.⁷¹ I samband med att Stanisław Wędkiewicz lämnade över nomineringen av Reymont från Vetenskapsakademien i Kraków, förhörde han sig om Reymonts chanser och Hjärne ska då ha svarat att han varken läst eller hört talas om Reymont, men att ingen polack skulle få priset så länge kriget pågick. Efter att striderna upphört skulle det däremot vara möjligt.⁷²

Per Hallström efterträdde Hjärne som ordförande 1922 och blev sedan sittande på denna post i 24 år, dessförinnan hade han varit ledamot i Nobelkommittén sedan 1913 och medlem av Svenska Akademien sedan 1908, satt på stol 14. Han var författare och skrev såväl prosa som lyrik och dramatik, under tjugotalet arbetade han med en nyöversättning av Shakespeares samlade verk till svenska.

Esaias Tegnér d.y. satt på stol 9 och var medlem av Nobelkommittén från start fram till 1920. Han var sonson till den svenska skald som är hans namne. Till yrket var han språkforskare och professor i österländska språk. Enligt Espmark framhöll Tegnér i ett särskilt yttrande han skrev 1905 att det inte bara var litterära kvaliteter som skulle premieras utan verk som förbättrade mänskligheten.⁷³

⁷⁰ Czarnocki, s. 40-41.

⁷¹ Espmark, s.44.

⁷² Wędkiewicz, s. 30.

⁷³ Espmark, s. 16.

Erik Axel Karlfeldt var ledamot av Nobelkommittén 1907-1931. Medlem av Svenska Akademien sedan 1904 där han satt på stol 11. Förutom att sitta i Nobelkommittén var han Svenska Akademiens ständige sekreterare från 1913 fram till sin död. Han var en av Sveriges mest namnkunniga diktare. Akademien ville ge Karlfeldt Nobelpriset 1919, men han vägrade som Svenska Akademiens sekreterare att ta emot priset. Efter att Karlfeldt dött hade han ingen möjlighet att protestera längre och Svenska Akademien tilldelade honom 1931 års Nobelpris postumt.

Henrik Schück var litteraturhistoriker och satt på stol 3. Espmark skriver att Schück blev invald i Svenska Akademien första gången 1906 men Carl David af Wirsén som vid denna tid var såväl ständig sekreterare som Nobelkommitténs ordförande såg till att kung Oscar den II lade in sitt veto mot utnämningen.⁷⁴ Istället inträdde Schück 1913, efter Wirséns död, och blev medlem i Nobelkommittén 1920. Schück var öppen motståndare till den konservativa idealism som Wirsén representerade och verkade för att Akademien skulle göra en friare tolkning av ordet idealisk.⁷⁵

Anders Österling var medlem av Nobelkommittén 1921-1981, i Akademien satt han på stol 13. Författare, litteratur- och teaterkritiker och översättare. Enligt Czarnocki var Österling en tystlåten person, som var sparsam i sitt beröm.⁷⁶ Det var Österling som nominerade Reymont till Nobelpriset 1924.

5.4.2 Fredrik Böök

Fredrik Böök valdes in i Svenska Akademien 1922, på stol nr 10. Som jag redan skrivit [se 4] var Fredrik Böök en mycket högt ansedd litteraturkritiker, han var även professor i litteraturhistoria i Lund 1920-24, författade många reseskildringar samt monografier om svenska författare. Czarnocki beskriver honom som en person med pondus och auktoritet som skickligt argumenterade för sin åsikt och lätt fick över folk på sin sida.⁷⁷

Som jag nämnt [se 3.1.1] skrev Böök 1918 en essä, publicerad inte mindre än tre gånger, som hyllade Reymonts *Bönderna*. Wędkiewicz var övertygad om att denna essä varit betydelsefull bilden av Reymont i Sverige och att den spelat in i att Reymont till slut tilldelades Nobelpriset.⁷⁸ Böök var även inblandad i att *Den trogna floden* av Żeromski kom ut på svenska 1921, då den ingick i bokserien ”Klassiska romaner utvalda av Fredrik Böök” som gavs ut på Åhlén och Åkerlunds förlag. Två år senare yttrade han dock skarp kritik i SvD mot *Wiatr od morza* som ett svar på en essä om Żeromski av Adolf Stender-Petersen, publicerad i Nordisk Tidsskrift. Böök är kritisk mot Żeromskis negativa syn på germaner i allmänhet och tyskar i synnerhet och menar att boken behärskas av ett ”självförhärligande och blint rashat”⁷⁹. Sedan Stender-Petersen svarat på Bööks kritik, gjorde Böök ytterligare ett inlägg där han stod fast vid och förtydligade sin kritik.⁸⁰ Både Wędkiewicz och Czarnocki är säkra på att denna kritik av *Wiatr od morza* eliminerade Żeromskis chanser att få priset.⁸¹

⁷⁴ *Ibid.* S. 19.

⁷⁵ *Ibid.*, *passim*.

⁷⁶ Czarnocki, s. 36.

⁷⁷ Czarnocki, s. 35-36.

⁷⁸ Wędkiewicz, s. 45.

⁷⁹ Fredrik Böök, ”Litterära nyheter”, Svenska Dagbladet, 1923-10-04.

⁸⁰ Fredrik Böök, ”Korrespondens”, Svenska Dagbladet, 1923-10-18.

⁸¹ Wędkiewicz, s. 52 och Czarnocki, s. 54-55.

6 Analys

Jag kommer här att granska i tur och ordning: receptionen i dagspress, sakkunnigutlåtanden och Nobelkommitténs utlåtanden.

6.1 Recensioner

Jag har valt att gruppera recensionerna av *Bönderna* efter årtal. De första från 1920, när *Bönderna: Hösten* kom ut i översättning till svenska. De övriga från 1924, när resten av bokserien gavs ut. Jag valde denna uppdelning för att se om mottagandet förändrades över tid. Recensionerna av Żeromskis *Den trogna floden*, *Eld och aska* och *Livets fägring* är grupperade efter verk.

Jag har närmre undersökt några teman som varit återkommande i flera recensioner, och som haft en särskild vikt i dessa. Temana är för tydlighetens skull markerade med fetstil. I de fall tidningarna har etablerade förkortningar har jag använt dessa, för specificering se 1.2. De recensenter som skrivit under signatur presenterar jag med för- och efternamn, första gången med signaturen inom parentes. Observera att Teodor Telander använder sig av två olika signaturer: ---er och T. T-r. I de fall jag använder recensenternas signaturer istället för fullständiga namn, beror det på att jag inte lyckats identifiera personen bakom.

6.1.1 *Bönderna*, 1920

Jag har hittat och analyserat fem recensioner av *Bönderna: Hösten*, skrivna mellan 8 november och 6 december 1920: Carl-August Bolanders (C.-A. B.) recension i DN⁸², L. St-ck:s i Östgöta Correspondenten⁸³, E. L:s i GP⁸⁴, Adolf Stender-Petersen i GHT⁸⁵, och Sigfrid Siwertz i StT⁸⁶.

E. L:s recension behandlar även Johan Bejers *Dyrendal*, men E.L. gör ingen ansats att jämföra de båda romanerna utan de verkar enbart ha förts ihop av utrymmesskäl. Ingen av recensenterna har något negativt att säga om Reymonts *Bönderna: Hösten*. Alla tar upp att boken är en del av en romansvit och ett par av recensenterna, i synnerhet L. St-ck. och Stender-Petersen kommenterar även sådant som händer i de andra delarna. Recensionerna är skrivna kort efter första världskriget och Polens återvunna frihet, detta nämns särskilt av L. St-ck. och Siwertz som båda tycks vara berörda av att de miljöer som beskrivs i boken blivit skövlade av kriget.

Bland recensenterna utmärker sig Stender-Petersen som vid denna tid var lektor i ryska och polska vid Göteborgs högskola. Hans akademiska perspektiv märks i utformningen av recensionen som mer liknar en akademisk uppsats än en vanlig recension, exempelvis precenterar han i recensionens första stycke vad den ska handla om: ”Jag skall [...] i korthet söka precisera den plats, Reymont och hans ovannämnda verk [*Bönderna – Hösten*] intaga i den moderna polska litteraturen.” Stender-Petersens recension är både en beskrivning av hur modernismen förändrat den polska litteraturen och det positiva inflytande denna nya litterära riktning hade på Reymonts författarskap.

⁸² Carl-August Bolander (C.-A. B.), ”En polsk bonderoman”, Dagens Nyheter, 1920-11-08.

⁸³ L. St-ck., Östgöta Correspondenten, 1920-11-10.

⁸⁴ E. L., ”Två folklivsskildringar”, Göteborgs-Posten, 1920-11-11.

⁸⁵ Adolf Stender-Petersen, ”En polsk bonderoman”, Göteborgs Handels- och sjöfarts-tidning, 1920-12-06.

⁸⁶ Sigfrid Siwertz, ”Ett mäktigt polskt bondepos”, Stockholmstidningen, 1920-12-19.

Epos/episk: Alla recensenter tar på något sätt upp verkets episka kvaliteter. Och som exemplen ska visa förknippade åtminstone fyra av recensenterna det episka med bredd. L. St-ck. skriver att *Bönderna: Hösten* ”ger en god föreställning om hela arbetets episka bredd och verklighetsmättade skildringar.” Påståendet är positionerat till recensionens första mening vilket antyder att L. St-ck. ansett det som särskilt viktigt⁸⁷. E.L. skriver apropå att Reymont själv levde byliv att ”han har kunnat ge sitt bonde-epos den fasta och breda verklighetsgrund, som bär upp hans lyriska stämningkonst.”

Två av recensenterna, Bolander och Siwertz tycks se en motsättning mellan det episka och olika moderna företeelser. Bolander skiljer Reymonts ”breda episka skildring” från ”den moderna filmandens flämtande rytm”. Och Siwertz verkar tycka att den mekaniska tidsåldern, till skillnad från epiken, saknar både kontinuitet och ett vidare perspektiv:

Vi ha här ett verkligt epos, bredt och med alla sina virvlar och vindkast ändå lugnt framflytande som den polska slättens floder. Handlingen rör sig hela tiden i en värld som bevarat den äkta epikens naivitet. Här finnes intet av en mekanisk tidsålders sonderdelning och konstgjorda gränser. Det är ett enda stort sammanhang: jorden, djuren, människorna, Gud.

Stender-Petersen har ett lite annat perspektiv. Han menar att de nya literära stämningarna påverkat Reymonts stil till det bättre, men anser att Reymont ”var och förblev epiker”. Det episka är alltså en kvalitet som kännetecknat Reymonts författarskap även tidigare. Jag tolkar Stender-Petersen som att han menar att Reymont på ett lyckosamt sätt förde in sin epik i det nya litterära landskapet.

Verklighet/verklighetsnära: Alla recensenter framhåller att skildringen är verklighetsnära. E.L. och Stender-Petersen anser att Reymont lyckats med detta eftersom han själv växt upp bland bönder. Bolander och Siwertz verkar tycka att det verklighetsnära bevisas av att bönderna super och grälar. Bolander skriver att det inte är några ”kulturtrötta arkadiska skönmålningar, hans [Reymonts] bönder supar och grälar och slåss om maten och jordbitarna.”

Bondekollektivet: Siwertz lyfter fram att: ”Byns alla invånare hänga ihop”[...] ”man arbetar ihop” och ”vet allt om varandra.” Detta kollektiva drag är ett genomgående tema i E.L.s recension där kollektivet har en framträdande position i tre av de fyra stycken som behandlar *Bönderna*. Särskilt nämns konflikten med godsägaren som en prövning av sammanhållningen och denna konflikt som eskalerar först i *Våren* nämns även av L. St-ck som sammankopplar den med romanfiguren Rochs synpunkt att folket står ensamt och måste hjälpa sig självt. Stender-Petersen sammankopplar maktförskjutningen som ägde rum i Polen medan böckerna skrevs, med romanverkligheten. Han menar att *Bönderna* ger ”en trogen bild av bondeståndets evolution från familjekretsen till social makt”.

Naturen: Även om St-ck ”känner lantbefolkningens djupa beroende av naturens makter” så är det framförallt E.L. och Stender-Petersen som behandlar detta tema. Båda konstaterar att naturens kretslopp och årstidsväxlingarna har ett samband med det som sker i romanerna. E.L. poängterar människorna och naturens ömsesidiga påverkan: ”När dansen går i brusande dövä takt är det som om människor och skog, ängar och sädesfält virvlar samman i en oupplöslig härva.” Siwertz skriver apropå människornas och djurens nära liv tillsammans att: ”Det är något bibliskt trohjärtat och rörande i detta samliv”.

Jorden: Alla recensenter utom E.L. nämner uttryckligen jorden, och det förefaller som om jorden har en särskilt positiv laddning för dem. L. St-ck. tycker att Boryna är snål och osympatisk men ”stor i sin hänsynslösa kärlek till jorden”. Siwertz skriver att: ”Jorden är ett levande väsen. Den sover och

⁸⁷ Hellspong och Ledin, s. 121

drömmer med sina källand, stubbåkrar, höstrågar och gråa trädor, med sina molnskuggor dimmor och regn.” Visst gestaltar Siwertz på detta sätt sin upplevelse av Reymonts roman, men det förefaller mig som att han går längre och låter sitt perspektiv smälta samman med författarens och i likhet med denne besjälar jorden. Det finns ingenting i dessa meningar som visar på ett utifrånperspektiv. Siwertz säger sig också få ”ångest” av ”att tänka på att över detta stycke jord har krigets Jaggernaut gått fram och tillbaka.” Den av recensenterna som mest explicit uttrycker sin kärlek till jorden är Bolander. Apropå att bönderna alltid har ”jorden under fötterna” skriver han: ”den härliga sköna jorden”. Han skriver vidare att ”mitt i skildringen kan författaren [Reymont] kasta sig på knä och kyssa den heliga moder Jorden.” Detta ställs i motsättning till ”de ultramoderna diktarna” som inte älskar jorden utan hellre ”röra sig i himlarymderna, liksom vore Vintergatan en kafélokal.” ”De ultramoderna diktarna” framställs i Bolanders recension på ett nedlåtande sätt i och med den löjeväckande jämförelsen: Vintergatan-kafélokal. Bolanders sympatier blir än tydligare i recensionens avslutande mening: ”Reymonts Bönderna är en av de gamla hederliga dikterna om mullen, den mull som föder oss och som vi föda, den mull som inga moderna vindar kan blåsa bort.”

Moderniteten/modernismen: Som vi redan sett under temana ”epos/episk” och ”jorden” ställer Bolander och Siwertz Reymonts *Bönderna* mot den moderna tidens förhållningssätt. Och båda framhåller Reymont som ett föredöme. Stender-Petersens recension presenterar här ett annat perspektiv i och med att han framhåller att den nya litteraturriktningen ”modernismen” till vilken Stender-Petersen bland andra räknade Przybyszewski, Żeromski och Wyspiański haft ett tydligt positivt inflytande på Reymonts författarskap och visar hur Reymont tack vare denna ”funnit ett nytt uttryck för sin poetiska individualitet”. Och just *Bönderna* visade enligt Stender-Petersen att Reymont ”var en av de rikaste begåvningarna bland de nya”. Stender-Petersen menar förvisso inte att Reymont har gjort något radikalt brott med det gamla, snarare på ett lyckosamt sätt berikat sin naturalism och det episka med ”språkets, stämningens, världsåskådningens djupa, starka, böljande lyrism.”

6.1.2 *Bönderna*, 1924

Efter nästan fyra års uppehåll gavs de tre sista delarna av ”Bönderna” ut i svensk översättning 1924 (se 3.1.1). *Vintern* kom ut på våren och *Våren* och *Sommaren* på hösten. Jag har granskat åtta recensioner, från fem olika tidningar och sex olika recensenter, utgivna under perioden 17 maj till 9 november 1924: Carl-August Bolanders recension i DN av *Vintern*⁸⁸ och Torsten Fogelqvists (T. F-t.) recension av *Våren* och *Sommaren*⁸⁹ i samma tidning; L. St-ck:s tre recensioner i Östgöta Correspondenten av *Vintern*⁹⁰, *Våren*⁹¹ och *Sommaren*⁹²; Adolf Stender-Petersens recension i GHT av *Vintern*⁹³, Claes Lindskogs i SDS av *Våren* och *Sommaren*⁹⁴ samt Kjell Strömbergs (Kj. S-g.) i StT av alla fyra delarna⁹⁵. Även om de flesta alltså recenserar en eller två av delarna så förhåller sig alla mer eller mindre uttalat till hela verket. Jag har valt att inte ta med Fredrik Bööks recension i Svd från den 4 maj

⁸⁸ CAB, ”En polsk bonderoman”, Dagens Nyheter, 1924-05-17.

⁸⁹ Torsten Fogelqvist (T. F-t.), ”En polsk Nobelkandidat”, Dagens Nyheter, 1924-10-28.

⁹⁰ L. St-ck., ”Bönderna”, Östgöta Correspondenten, 1924-05-31.

⁹¹ L. St-ck., ”Ett stort bonde-epos”, Östgöta Correspondenten, 1924-10-04.

⁹² L. St-ck., Östgöta Correspondenten, 1924-11-10.

⁹³ Ad. Stender-Petersen, ”Reymont”, Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning, 1924-07-18.

⁹⁴ Claes Lindskog, ”En Nobelpristagare?”, Sydsvenska Dagbladet Snällposten, 1924-11-08.

⁹⁵ Kjell Strömberg (Kj. S-g.), ”Årets Nobelpristagare in spe”, Stockholms-Tidningen, 1924-11-09.

1924, eftersom den inte är nyskriven utan är samma text som tidigare publicerats i Stockholms-Tidningen 1918, och i textsamlingen *Essayer och kritiker* (se 3.1.1).

Reymont utsågs till Nobelpristagare i litteratur den 13 november 1924, men det låg i luften redan innan det tillkännagavs. Den 28 oktober tar Torsten Fogelqvist i sin recension upp att Reymont är en **Nobelkandidat**, detsamma antyds i rubriken till Claes Lindskogs recension från den 8 november. Den 9 november kommer Kjell Strömbergs recension, han har sträckläst alla fyra delar trots att han ”inte är direkt agrikulturellt intresserad”, eftersom Reymont ”utpekats som årets litteräre Nobelpristagare”.

Som jag redan nämnt fanns det inte någon negativ synpunkt i recensionerna som jag granskade från 1920. Recensionerna från 1924 är övervägande positiva, men en och annan negativ kommentar har smugit sig in. Bolander menar att även om *Bönderna* är ”ett intressant och förtjänstfullt arbete, som väl förtjänar läsare”, så når det inte upp till den österrikiske bonddiktaren ”Anzenrubers klassiska höjd”. Stender-Petersen anmärker att ”kvinnan par excellence, dv.s. Modern, Föderskan” saknas i Reymonts *Bönderna* och menar att det är ”den största bristen i hans bonde-epos”. Strömberg anser att om Svenska Akademien väljer Reymont till Nobelpristagare i litteratur har de gjort ett godt, om än icke absolut oanfäktbart val”; vilka invändningar han har framgår inte. Strömberg tycker själv att Thomas Hardy borde få priset för att visa aktning till ”Europas f. n. kanske förnämsta litteraturproducerande land.”

Epos/episk: Liksom fyra år tidigare är detta en beskrivning som återkommer i samtliga recensioner. Ett nytt spår är likheten med **Homer**s diktning vilken 1920 bara nämndes i förbigående av Stender-Petersen, men detta år diskuteras mer utförligt av Fogelqvist, Lindskog och Strömberg. Det är dock inte en likhet som de själva kommit på eller odelat håller med om, Strömberg påpekar att denna tanke introducerades av Böök och tycker att det är att ta i: ”Det skulle kanske ha räckt med Hesiodos”. Fogelqvist menar att även om *Bönderna* bärs upp ”av den stora epikens fläkt, den som första gången blåste i Homeros’ sånger”, så liknar den polska byn ”mindre ett grekiskt fältläger än en hönsgård med hackhöns och stridstappar”. Lindskog tycker inte att man kan jämföra Reymonts bönder med *Illiadens* hjältar. ”Men det är riktigt, att ’Bönderna’ äger det stora eposets utmärkande kännetecken. Skildringen går fram som en stor, bred, lugn ström; den hejdar sig aldrig, men den har aldrig bråttom; tids nog kommer strömmen fram till havet.” Lindskog tycker även att Reymonts användning av liknelser och ”personifikationen av naturen och dess makter” för tankarna till Homeros.

Verklighet/verklighetsnära: Reymonts förmåga att trovärdigt gestalta verkligheten är något som alla recensenter för fram även detta år. Kvaliteter som nämns är detaljrikedomen och förmågan att levandegöra. L. St-ck. nämner båda dessa kvaliteter i sin recension av ”Vintern”: ”de säregna dragen ur bondelivet, dessa färgrika detaljer från människornas vardagsvanor [...] verkar fascinerande, likt levande konst”. För Fogelqvist är det Reymonts förmåga att levandegöra: ”man känner ständigt naturens jordånga”, som gör att ”detaljmyllret” inte blir ”övermäktigt”. Fogelqvist tror inte att hans samtid ”kan uppvisa en på samma gång bredare och vederhäftigare episk skildring av det primitiva liv som lever på jordgrund och sammanhålls av en liten bygata.” Fogelqvists intryck påminner om Strömbergs beskrivning den östeuropeisk diktartadition, som Reymont verkar i, med sin förkärlek till ”det gigantiska formatet” och en primitiv oförmåga till ”begränsad komposition”, vilket ”motvägs av en frisk och ogrumlad syn på tingen, en förmåga att plastiskt och måleriskt återge de omedelbara intrycken av natur och människor”. Strömberg liknar ”Reymonts stora epos” vid ”en jättelik fresk”. Stender-Petersen lyfter fram att det finns ett existentiellt djup under den skickligt återgivna ytan: ”Men bakom denna sakliga objektivitet i återgivandet av det faktiska livet döljer sig ändå en lidelsefull, ehuru till det yttre behärskad personlig tolkning av dödens, glädjens, sjukdomens och sorgens mystiska kedja.”

Bondekollektivet: Flera av recensionerna framhåller att bönderna förtrycks av **myndigheterna** och **överheten**. L. St-ck. liknar i sin recension av *Våren* ”övermakten, myndigheterna” vid ”ett annalkande oväder” som vilar ”över det fattiga byfolket” och Fogelqvist beskriver hur byn för ”sin hårda existenskamp mot myndigheterna” såväl som ”mot godsägarna”. Stender-Petersen påvisar sambandet mellan de namnlösa herrarna som råder över böndernas huvuden: ”den av myndigheterna gynnade och därför mäktige godsherrn.” I detta sammanhang är bönderna i underläge och förefaller att ha recensenternas sympati eller åtminstone inte antipati. Annorlunda är det med fördrivningen av Jagna som enligt Lindskog ”gå över rättfärdighetens alla gränser” och enligt Strömberg är det ”ohyggligt och groteskt”. Stender-Petersen skriver ”Vi rygga tillbaka för den råa och obönhörliga hämnd, varmed byns kvinnor som en skara ilska hundar straffa den vackra, syndiga alltför offervilliga Jagna.” Jag tolkar detta ”vi” som Stender-Petersen och alla andra läsare. Han tar alltså för givet att andra som läser bönderna måste reagera likadant på detta som han själv.

Jag anser att recensenternas reaktioner i detta fall visar att de levit sig in i Reymonts berättelse och ömsom ställer sig på folkets sida, ömsom emot det.

Naturen och jorden: Naturens kretslopp och böndernas nära samband med jorden är viktiga teman i *Bönderna* och är även återkommande teman i recensionerna, 1924 såväl som 1920. Mitt intryck är dock att recensenterna inte lika tydligt uttrycker sin egen personliga kärlek till jorden 1924 som de gjorde 1920. Om det är en förändrad inställning eller om det beror på något annat är svårt att säga något om. En av recensenterna, Stockholms-Tidningens Kjell Strömberg, beskriver *Bönderna* som: ”en inspirerande hymn till den tåliga jorden, det stumma vittnet till alla hans [den polske bondens] livs tragedier och komedier”. Strömberg själv verkar inte ha några kopplingar till bondelivet och som jag redan tagit upp är han enligt egen utsago inte ”agrikulturellt intresserad”. Strömberg tydliggör också i recensionens inledning att han har sina kunskaper om ämnet genom litteraturen: ”man kan befara att känna sig hemmastadd i dessa den florerande bondelitteraturens välsignade tider”, på så sätt visar Strömberg både att han är beläst och att han är stadsbo.

Moderniteten/modernismen: Ingen av 1924 års recensioner ställer moderniteten i samband med Reymonts romansvit. Kanske är det en slump eller så anses inte de moderna teknikerna lika hotfulla längre. Den litterära modernismens påverkan på Reymont togs bara upp av Stender-Petersen 1920 och antagligen står han fast vid sin ståndpunkt 1924, men ser ingen anledning att upprepa den

Žeromski: Fyra av sex recensenter jämför Reymont med Žeromski, 1920 var det ingen som gjorde en sådan jämförelse, men då var ju inte heller någon längre text av Žeromski utgiven i Sverige ännu. Stender-Petersen gör bedömningen att Reymont kommer strax efter Žeromski bland Polens yppersta författare. Han menar att Žeromski överträffar Reymont ”som artistisk personlighet, som temperament, som moralist och som språkkonstnär”, men att han ”icke når upp till Reymonts förmåga att bygga upp en roman i klanderfri komposition och icke äger dennes lyriska lugn”. Lindskog, Fogelqvist och Strömberg ställer det nationella draget hos Žeromski mot det mer folkliga och allmänmänskliga hos Reymont. Lindskog menar förvisso att det nationella draget finns även hos Reymont, men där ”bildar mera bakgrunden för skildringen.” Fogelqvist konstaterar att Žeromski är kandidat till Nobelpriset jämte Reymont. Han framhåller att Žeromski är det officiella Polens kandidat, men att han själv föredrar Reymont. ”Žeromskij är sagnen, krönikan, både den gamla och moderna, bildningen, litteraturen, Reymont är kosmos, jorden och vardagen.” Strömberg skriver: ”Får en polack priset, blir det tydligen bondediktaren Reymont, själv en folkets son, och icke Mickiewicz’ arvtagare, Stefan Žeromski, den aristokratiska nationaldiktaren [...] mer än en gång föreslagen från officiellt håll, men sannolikt redan vägd och befunnen lättare än den mera folkliga rivalen på Svenska Akademiens guldvåg”.

6.1.3 Den trogna floden

Jag har analyserat fyra recensioner av *Den trogna floden* utgivna mellan den 27 november och den 14 mars 1922: Anders Österlings recension i SvD⁹⁶, Kjell Strömbergs i StT⁹⁷, Olle Holmbergs i NDA⁹⁸ och Erik Hedéns (Ek Hn.) i SocD⁹⁹.

Polsk litteratur: Alla fyra recensenter inleder sina recensioner med att presentera Żeromski som en del av den *polska* litteraturkontexten. Holmberg nöjer sig med att konstatera att: ”Stefan Żeromski är en modern polsk diktare, den berömdaste af dem alla, uppges det.” Han går sedan vidare med att granska själva romanen. Övriga recensenter utvecklar ämnet mer och skriver om polsk litteratur som uppmärksammas i Sverige. Alla tre nämner exempelvis Mickiewicz. Sienkiewicz uppmärksammas av Hedén och Österling som den mest lästa polska författaren i Sverige. Intressant är att Österling, som 1924 var den som nominerade Reymont till Nobelpriset i litteratur, i denna recension kallar *Bönderna* ”en kraftfull men något tung bok” och i jämförelse med Reymont verkar Żeromski ”åtminstone vid första bekantskapen” vara: ”Intressantare som typ och mäktig av en rikare och djupare tonskala”.

Polens uppror/frihet: Recensenterna sätter alla det historiska temat i relation till Polens nyvunna frihet. Strömberg skriver:

Detta arbete bär i hög grad polsk ursprungsstämpel. Det skildrar en episod från det polska upproret på sextioalet, då det ryska drevet gick för fullt genom det olyckliga landet. [...] Det kan antagas, att den polska litteraturen efter den nationella frigörelsen kommer att få en annan och friare riktning än förut, säkert är att de nationella prövningarna under mer än hundraårigt utländskt förtryck varit en aldrig sinande inspirationskälla till ädel dikt – varom denna är ett vittnesbörd bland många andra.

Av detta utläser jag att *Den trogna floden*, som Strömberg ser det, är en ädel dikt sprungen ur förtryck, men inte på något sätt unik utan en ”bland många andra”. Österling är inne på liknande tankegångar. Han kallar berättelsen för ”en frihetsappell” och menar att Żeromski ”fullföljer den polska diktingens berömliga traditioner, sådana de vädjat till världen från ett hemsökt och stolt folk.”

Den trogna floden handlar om förälskelsen mellan en högadlig upprorsman som sårats i strid och en flicka ur lågadeln som ömt vårdar honom. I slutet av boken överger han henne, efter övertalningar av sin mor och i tron att han ska ut i strid igen. Det leder till att flickan faller död ner (förmodligen av brustet hjärta). Holmberg gillar inte romanens upplösning, han tycker att Żeromski ”bryskt och illa motiverat klipper af ett ofullbordat förlopp.” Hans tolkning är att: ”Det är patrioten Żeromski, mer än diktaren, som på detta brådstörtade sätt klipper af sin roman” Holmberg spekulerar i om inte ”diktaren vid en annan tid eller i en annan situation skulle haft samvete och ro att ge också de lyckligare mänskliga förhållandena en fylligare intonering”. Hedén är inte lika kritisk till slutet: ”Man är författaren tacksam för att han ej låter henne taga sitt liv. Den ofrivilliga döden är i detta fall mera heroisk.” Hedén menar vidare att även om Żeromski bejakar upproret, så ifrågasätter han om det med tanke på antalet offer har främjat ”den nationella idén”. Hedén verkar uppskatta Żeromskis sätt att på detta sätt komplicera sina ståndpunkter vilket också är i linje med Hedéns eget intellektuella förhållningssätt, i alla fall i den här recensionen.

⁹⁶ Anders Österling, ”En polsk diktare”, *Svenska Dagbladet*, 1921-11-27.

⁹⁷ Kjell Strömberg(K. S-g.), ”En modern polsk klassiker”, *Stockholms-Tidningen*, 1921-12-11.

⁹⁸ Olle Holmberg, ”En polsk roman”, *Nya Dagligt Allehanda*, 1921-12-15.

⁹⁹ Erik Hedén (Ek Hn.), ”En polsk nationaldikt”, *Social-Demokraten*, 1922-03-14.

Kärlek: Żeromskis skildring av den sexuella kärleken förefaller ha gjort ett djupt intryck på Holmberg: ”Kärleksskildringen höjdpunkt kanske också är romanens höjdpunkt, i hvarje fall är den ett af de många stjärnskotten i boken.” Strömberg ställer kärleken mellan de unga tu mot ”den hos båda lika glödande fosterlandskärleken” och menar att detta ”ger handlingen dess speciella färgton, håller känsloläget högspändt in till ändan. Man vet icke vilken av dessa känslor som är starkast”.

Österling tycker inte att det är trovärdigt att bördfördomen spelar en så stor roll i berättelsen och hindrar kärleksparet från att få varandra. Han gissar ”att det finns ett tvångspessimistiskt inslag i Żeromskis författarskap [...] och att han icke vill gå miste om dylika tillfällen till mörkt frosseri.” Hedén verkar inte tycka att detta händelseförlopp är osannolikt, utan redogör för det stora gap som fanns mellan högadeln och lågadeln i Polen.

Lidande: Enligt Hedén känner man från första början i *Den trogna floden* igen ”det äktslaviska greppet”, med det menar Hedén ”den intensiva skildringen av lidandet”, som Hedén tror bottnar bland annat i ”en orädd lust att utan hänsyn säga ut det värsta”. Kanske är det samma sak som det Österling kallar ”tvångspessimism”. Holmberg kopplar som jag tidigare nämnt det tragiska slutet till den tid som då rådde och tror att Żeromski i en annan tid kanske författat ett lyckligare slut.

6.1.4 Livets fägring

Jag har undersökt sju recensioner av *Livets fägring* tryckta mellan den 6 november 1922 och 23 december 1922: Fredrik Bööks recension i SvD¹⁰⁰, Claes Lindskogs (Cl. L-g.) i SDS¹⁰¹, Teodor Telanders (---er) i Aftonbladet¹⁰², Adolf Stender-Petersens i GHT¹⁰³, Olle Holmbergs i NDA¹⁰⁴, Olof Rabenius i StD¹⁰⁵ och Carl-August Bolanders i DN¹⁰⁶.

Olle Holmbergs recension behandlar både *Livets fägring* av Żeromski och *Invasionen* av Louis Bertrand som sammanförts ”endast därför att de tillsammans torde kunna tillfredsställa de mest skiljaktiga smakriktningar.” Holmberg menar för övrigt att den översatta litteraturen generellt sett håller högre klass än den inhemska, vilket dessa båda romanerna är ett bra exempel på. Endast två recensenter, Böök och Stender-Petersen kommenterar att boken är kraftigt förkortad.

Om recensenterna hade vissa invändningar mot *Den trogna floden* så är de mindre reserverade i sitt beröm av *Livets fägring*. *Livets fägring* beskrivs som ”en av hans [Żeromskis] vackraste romaner” (Stender-Petersen), ”en lyriskt ridderlig praktnovell” (Holmberg) och ”ett fullödigt konstverk” (Lindskog). Den tillhör enligt Telander ”det allra främst av året romanlitteratur hos oss”. Böök tycker att *Livets fägring* ”är intressant ur många synpunkter, dels som konstverk, dels som historiskt och psykologiskt dokument.” Enligt Rabenius äger Żeromskis stil ”lidelsens accent och den personliga gripens kraft.” Bolander skriver: ”Har man stiftat bekantskap med denna bok har ens intresse också vaknat för Stefan Żeromski, den moderna polska litteraturens främste diktare”.

¹⁰⁰ Fredrik Böök, ”En roman av Żeromski”, Svenska Dagbladet, 1922-11-06.

¹⁰¹ Claes Lindskog (Cl. L-g.), ”Ett fullödigt litterärt konstverk”, Sydsvenska Dagbladet Snällposten, 1922-11-13.

¹⁰² Teodor Telander (---er.), ”En stark roman”, Aftonbladet, 1922-11-21.

¹⁰³ Adolf Stender-Petersen, ”Livets fägring”, Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning, 1922-11-21.

¹⁰⁴ Olle Holmberg, ”Polack och fransos”, Nya Dagligt Allehanda, 1922-12-02.

¹⁰⁵ Olof Rabenius, ”Polskt lynne och blod”, Stockholms Dagblad, 1922-12-03.

¹⁰⁶ Carl-August Bolander (C.-A. B.), ”En polsk roman”, Dagens Nyheter, 1922-12-23.

Nationalmedvetande/patriotism: Huvudkaraktären i *Livets fägring*, Rozłucki är trots sitt polska ursprung officer i den ryska armén, han genomgår i romanen ett nationellt uppvaknande. Detta uppvaknande betraktas av samtliga recensenter som ett centralt tema för verket. Böök anser att: ”Skildringen av denna själsliga process hör till det finaste i boken; den är full av mystik och poesi. Telander har särskilt fäst sig vid beskrivningen av hur Rozłucki lär sig polska språket: ”en förtätad och poesimättad stämningsskildring av alldeles enastående art.”

Både Holmberg och Bolander betonar att Żeromskis patriotism aldrig får några obehagliga övertoner. Holmberg beskriver Żeromski som ”det förtryckta Polens diktare; icke en förgrämd chauvinist eller hektisk hatsångare, men en man som förkroppsligade tanken på revanschen och äran.” Bolander menar att även om ”den nationella lidelsen är den puls som slår i Stefan Żeromskis noveller och romaner” så har han ”ingen nationalistfeber i blodet, det finns ingenting av chauvinistyrsel hos honom; han hör till dessa patrioter som gissla istället för att lovsjunga, som hållre säga sanningen än de söva med smicker. Det nationella betyder hos honom inte en inskränkning, han glömmer för det inte det allmänmänskliga, utan lyfter sina verk till den konst som är giltig även utanför landet.”

Stender-Petersen tycker att bokens titel står för ”frihet och känslan att vara ett med nationen” och det ”är kampen om denna frihet och om denna känsla, som står i romanens andliga centrum” Enligt Stender-Petersen är detta tydligare om man läser hela originalverket och inte bara den del som översatts till svenska.

Kärlek/passion: Detta tema binds av Stender-Petersen, Lindskog, Rabenius och Holmberg samman med det föregående temat. Stender-Petersen uttrycker det som att kärlekshistorien mellan Rozłucki och den ryska generalsdottern Tatjana ”blir till två nationers kamp”. Han anser också att ”de sidor som äro vigda åt skildringen av Rozłuckis och Tatjanas kärlek och inbördes kamp, äro något av det mest medryckande Żeromski skrivit.” Det som enligt Lindskog står ”allra högst” är Żeromskis ”analys av polackens inre strid, där han mäter och väger å ena sidan sin älskades hela tjugande skönhet och sin egen kärlek, å andra sidan hennes främlingskap mot hans eget innersta väsen.” Rabenius lyfter fram hur kärlekshistorien ”avleder och fördröjer hans [Rozłuckis] patriotiska väckelse” och övertygande visar kärleken som en tvingande, snärjande naturmakt.” Holmberg tycker sig se samma motiv i *Livets fägring* som i *Den trogna floden*: ”Först över kärlekens spillror och den älskades döda kropp kan han finna sin rätta, sin krigiska brud, fosterlandet”. Tanken liknar Strömbergs tankar kring kärleksparet i *Den trogna floden* vilka enligt hans beskrivning slits mellan kärleken till varandra och kärleken till fosterlandet.

Poesi/Lyrik: Samtliga recensenter tar på något sätt upp romanens eller Żeromskis lyriska kvaliteter. Lindskog beskriver Żeromski som ”mystiker och lyriker.” Bolander tycker att han ”har en mörk lyrisk klang, som betager en.” Holmberg liknar Żeromski vid Byron ”ty det är verkligen något af den lyriske lordens ärekärlek och skönhetspassioner över den polske romanförfattaren. Men det är blondare tycke öfver hans lidelse, mera af charm och mindre af pose i hans fina litet sorgsna dikt om rosor och värjuddar och grå blodstänkt fosterjord.

Livets fägring är enligt Böök: ”ett symboliskt poem på prosa” vilket han menar märks än mer i den avslutande del som inte översatts. Böök menar också att ”Żeromski är i släkt med de geniala romantiska diktarna från århundradets början, med Mickiewicz, Krasinski och Slowacki.” Samma referensram har Rabenius när han beskriver scenen, där Rozłucki gräver upp sin faders grav och kysser hans kvarlevor, som: ”ett stycke sammanpressad lyrik, som leder tankarna till Polens största skalder, en Julius Slowacki t. ex., och som i sin knapphet rymmer en grandios fantasi.”

6.1.5 Eld och aska

Jag har granskat åtta recensioner av *Eld och aska* tryckta mellan den 30 oktober 1923 och 13 februari 1924: Carl-August Bolanders recension i DN¹⁰⁷, Claes Lindskogs i SDS¹⁰⁸, Olle Holmbergs i NDA¹⁰⁹, Teodor Telanders (T. T-r.) i Aftonbladet¹¹⁰, Fredrik Bööks i SvD¹¹¹, C. B-n:s i Östgöta Correspondenten¹¹², Kjell Strömbergs i StT¹¹³ och Carl-Anders Dymplings i GHT¹¹⁴.

Recensenterna förefaller överlag ha fler invändningar än mot *Livets fågring*. Böök och Dympling särskiljer sig från de andra genom sin kraftigt negativa kritik. Båda två säger sig ha haft höga förväntningar som inte blivit uppfyllda. Även om båda finner försonande drag, så är helhetsintrycket nedgörande. Dympling anser att verkets klassikerstatus i hemlandet är en ”felbedömning” som förmodligen orsakats av ”patriotiska tendenser”. Enligt Dympling bör *Eld och aska* ”säkert icke räknas till Zeromskis mognaste verk, och både han och Polen hade troligen varit bättre betjänta med att den icke blivit tolkad.” Dympling betonar att översättaren inte har del i detta omdöme och skriver: ”Ellen Westers översättning är åtminstone som svenska fullt tillfredsställande, har t.o.m. fått en viss lyrisk glans och flykt över språket, särskilt viktigt därför att stilen av allt att döma hör till Zeromskis största litterära tillgångar.”

Böök poängterar att om *Eld och aska* är ”representativ för Zeromskis författarskap, visar den otvetydigt att han icke är någon stor diktare”. Böök tycker vidare att det är ”uppenbar orätt” att Żeromski ”korats till den polska litteraturens förgrundsfigur på bekostnad av W. St. Reymont.” Böök anser att även om *Bönderna* stannar ”inom den naturalistiska konstens begränsade sfär” så är det ”ett tungt och lödigt verk, präglad av konstnärligt mästerverk.” Böök beklagar vidare att utgivningen till svenska avbröts efter den första delen.

Kompositionen: Alla recensenter säger sig finna sig finna svaghet i kompositionen, Dympling tycker att boken ”faller sönder i en rad brokiga scener, löst häftade vid varandra, utan inre sammanhang.” och C. B-n. menar att andra delen är ”oklarare än den första, linjerna blir inte längre så lätta att följa, och konturerna flyta över i varandra.” Även Bolander, Holmberg och Telander anser att bristerna i komposition främst gäller romanens andra del.

Kriget: Både C. B-n. och Bolander tar fasta på hur romanens huvudperson uppgår i soldatkollektivet och inte längre intresserar oss som individ. C. B-n skriver: ”Han blir soldat i ledet, en bland tusen andra, och vad som i fortsättningen intresserar, är inte hans eget öde, utan legionerna till vilka han hör.” Och Bolander: ”Självl blir Rafal bara en statist i det stora dramat, en ung löjtnant i den blodiga kampen mot österrikarna.”

Lindskog och Dympling fäster uppmärksamheten vid att de polska legionerna deltog i Napoleonkrigen med förhoppningen att Polen därigenom skulle bli fritt. Dympling menar att krigshändelserna i boken får en för dominerande plats på bekostnad av det konstnärliga, och detta beror enligt Dympling på ett

¹⁰⁷ Carl-August Bolander, ”Det moderna polens diktare”, Dagens Nyheter, 1923-10-30.

¹⁰⁸ Claes Lindskog, ”Ett polskt nationalepos”, Sydsvenska Dagbladet Snällposten, 1923-11-08.

¹⁰⁹ Olle Holmberg, ”Polens diktare”, Nya dagligt allehanda, 1923-11-12.

¹¹⁰ Teodor Telander (T. T-r.), ”Ett polskt diktverk”, Aftonbladet, 1923-11-16.

¹¹¹ Fredrik Böök, ”Zeromskis eld och aska”, Svenska Dagbladet, 1923-11-19.

¹¹² C. B-n., ”Ett nationellt epos”, Östgöta correspondenten, 1923-11-20.

¹¹³ Kjell Strömberg (Kj. S-g.), ”Ett polskt nationalepos”, Stockholms-Tidningen, 1924-01-06.

¹¹⁴ Carl-Anders Dympling, ”Polsk romantik”, Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning, 1924-02-13.

nationellt uppfostrande motiv som Żeromski har – att bevara ”minnet av de polska legionärernas bragder”.

Telander, Strömberg och Holmberg har uppfattat krigsskildringen som en beskrivning av en kall realitet, utan försköning. Strömberg sätter de nyss nämnda Polska frihetsdrömmar i perspektiv: ”skönt blir inte heller kriget, utkämpades det också för det ädlaste mål, när det förlägges till spanska katedraler och nunnekloster – om sin egen mening därvidlag lämnar Żeromski knappast läsaren i ovisshet.” Telander skriver: ”Det är kriget i sin realistiska hemskhet, som här förtäljes, icke med pacifistisk tendens [...] utan kallt, naket man kan säga brutalt.” Holmberg tycker att Żeromski:

har vunnit sin realism genom att inte sky något, genom att inte spara sin läsare någon detalj. Det krig han beskriver är en helvetesorgie i last och oförnuft, av brand och plundring, av utrunna tarmar och uppfläktade bröst, av skändade kvinnor och sinnrikt torterade män, en harmoni om man så vill, av svält och smuts och köld och sömnlöshet. Det är kriget med ett ord, utan en aning av försköningen från Runeberg, en Walter Scott.

Böök tycker att det finns ansatser hos Żeromski att vilja gestalta krigets meningslösa grymhet och ifrågasätta meningen med de polska patrioternas krigsdeltagande, men ansatserna är ”mycket svaga och kraftlösa”. Böök menar att boken i Polen uppfattats som ”en hymn till den fosterländska idéns moraliska skönhet mitt under hopplösheten och förnedringen” och Böök tycker att Żeromski i sitt förord till den svenska utgåvan sanktionerar denna tolkning. Telander har i förordet istället fäst sig vid Żeromskis förhoppning att aldrig mer behöva ”genomleva eller skildra krig”. En förhoppning som Telander kallar ”utopisk”.

Adels-/herrgårdsskildringen: Krigsskildringen fyller romanens andra del och C. B-n hävdar att den är ”mäktigare” än den första även om denna del ”erbjuder åtskilligt av kulturhistoriskt intresse”. De övriga recensenter som uttrycker en uppfattning i frågan tycks föredra romanens första del som gestaltar Rafał Olbromskis ungdomsår i lågadeln. Strömberg skriver exempelvis ”Det är emellertid romanens första del, innan krigshändelserna helt lägga beslag på intresset, som Żeromski når högst och verkligen åstadkommer betydande ting.” Böök som annars är så kritisk mot verket anser att: ”Begynnelsen är lovande [...] interiörer ur den polska lantadelns vardagsliv [...] ha både stämning och trevnad”. Upptågen kring firandet av fastlagskarnevalen är ”skildrat med bred pensel, och med en humor som man knappast trott honom om.” Även Bolander har fäst sig vid skildringen av fastlagsfesten som han beskriver som ”briljant och levande”. Dymling tycker att herrgårdsskildringen påminner om *Gösta Berlings saga*. *Eld och Aska* har ”en smula av samma poesimättade atmosfär, samma naiva känslorus, samma chevalier-ideal och festliga överdåd. Men där finns också en dryg portion av samma banala följetongsromantik som i Selma Lagerlöfs värmländska épopé.” Holmberg lyfter fram att det inte är ”för ro skull han har valt dessa kretsar till sin dikts miljö. Först i dem är det han finner den förbittrade ärelystnad, den stolthet in i döden, som kan bryta allt, arbete, dans, kärlek, då kriget kallar.”

6.2 Sakkunnigutlåtanden

Alfred Jensen författade två utlåtanden om Reymont, 1919 och 1920 och ett om Żeromski 1921. Utlåtandet om Reymont 1919 är mer än dubbelt så långt som det från 1920, vilket framförallt tjänar som ett komplement till det första, i och med att han skriver om texter som han inte då hade tillgång till, Jensen gör också en del sammanfattningar och förstärkningar av ståndpunkter som han uttryckte ett år tidigare. Anton Karlgren författade ett utlåtanden om Reymont 1922, och två om Żeromski, det första 1922, och ett kompletterande 1923. Dessutom skrev han 1924 ett gemensamt

sakkunnigutlåtande för både Reymont och Żeromski som fungerar dels som ett komplement till de tidigare utlåtandena, dels som en jämförande analys mellan de båda författarna. Sakkunnigutlåtandena är som jag redan skrivit inte allmänt tillgängliga (se 1.2). Liksom i recensionsanalysen är centrala teman i sakkunnigutlåtandena markerade med fet stil.

6.2.1 Alfred Jensen om Władysław Reymont

Jensen författade 1919 års utlåtande i efterdyningarna av första världskriget vilket inneburit praktiska svårigheter eftersom problem med den internationella postgången gjort att han inte hunnit få alla de texter av Reymont som han beställt från Polen. På grund av det ofullständiga materialet tycker Jensen att det inte går att uttala sig om hela Reymonts författarskap och att det är rimligt att Svenska Akademien väntar med att ge Reymont pris. 1920 har Jensen fått tillgång till mer material men hans inställning till Reymont som Nobelkandidat förändras inte, men blir mer bestämd: *Bönderna* skulle kunna vara värt ett Nobelpris, Reymonts övriga författarskap är det inte.

Sakkunnigutlåtandena har en tydlig avsändare (Alfred Jensen) och en tydlig mottagare (Svenska Akademien). Jensen använder gärna jag-form, och uttrycker sina egna åsikter, inte bara dolt i sina omdömen utan också ibland klart och tydligt ett par gånger med uttrycket ”enligt mitt förmenande”.

Ett visst maktspel mellan Jensen och Svenska Akademien blir synlig på några ställen i sakkunnigutlåtandena. Vem/vilka som befinner sig på toppen förefaller att växla. Å ena sidan framhåller Jensen i 1920 års utlåtande hur beroende Svenska Akademien är av hans omdöme, då enbart hans ”sakliga referat” och de tyska översättningarna kan ligga till grund för deras beslut. Samtidigt har Jensen ingen formell makt och på ett ställe i 1919 års utlåtande bäddar han in sina åsikter i underdånighet:

Min ställning som Svenska Akademiens sakligt refererande organ giver mig naturligtvis alls ingen befogenhet att giva Akademien några som helst ”goda råd” rörande dess beslut i slaviska litteraturfrågor, och jag tror själv icke att min åsikt kan i nämnvärd grad inverka. Men jag anser det ändå vara min rätt att på detta konfidentiella, vördsamma sätt oförbehållsamt få uttala min mening, som, huru subjektiv och ofullständigt motiverad den än må vara, dock grundar sig på den sakliga, genom det direkta studiet av de främmande originalarbetena vunna kunskapen om de ifrågavarande författarna.

Böndernas plats i Reymonts författarskap: Jensen framhåller konsekvent i båda utlåtandena *Bönderna* som Reymonts storverk. I 1919 års utlåtande skriver han exempelvis: ”det är ett monumentalt konstverk av så överväldigande storslagenhet, rikt på sköna detaljer, djup människokänedom och plastisk styrka, att ensamt denna roman kan motivera ett sådant förslag [att få Nobelpriset].” Reymonts andra verk kritiserar för bristande konstnärlighet och brister i kompositionen, de ”höjer sig inte över medelmåttan”. Reymonts skildringar av skådespelarlivet på landsbygden *Komediantka* [Skådespelerskan] och *Fermenty* [Jäsningsämnen] beskrivs i 1920 års utlåtande som ”schablonmässiga, yttre teckningar” och *Wampir* [Vampyren] som ”kvalmig”. Jensens förklaring till de mindre lyckade verken är att: ”han har så lätt för att skriva, att han frestas skriva för fort och för mycket”.

Sedlig idé: Jensen lyfter i båda sina utlåtanden fram att *Bönderna* bärs upp av en sedlig idé, denna idé överensstämmer enligt Jensen med ”den idealiska riktningen” som Alfred Nobel nämner i sitt testamente¹¹⁵. Romanfiguren Rochus förkroppsligar denna idé och Jensen citerar i egen översättning Rochus ord om att folket ska hjälpa sig självt och besegra sina fiender genom att ”den ene bistår den

¹¹⁵ Se 1920-års sakkunnigutlåtande om Reymont

andre”.¹¹⁶ I 1919 års utlåtande skriver Jensen att *Det förlovade landet* [*Ziemia obiecana*] saknar en sedlig idé och Jensen menar att en sådan idé ”enligt mitt förmenande icke får saknas hos ett litterärt verk, med vilket Alfred Nobels vackra tanke är förknippad.” Jensen går här utöver sitt uppdrag att ge en saklig bedömning av ett författarskap. Han ger öppet uttryck för sin personliga uppfattning om vilken typ av litteratur som bör belönas med Nobelpriset, och dit hör inte *Det förlovade landet*.

Människoskildring: Om Reymont som människoskildrare skriver Jensen framförallt i 1919 års utlåtande. Det kan bero på att det är i detta utlåtande som Jensen gör en noggrann analys av *Bönderna* och det är framförallt i denna roman som Jensen ser Reymonts skicklighet på detta område. I *Bönderna* får läsaren lära känna romanfigurerna på djupet och ”erfara hur de känna, älska, hata, fröjdas och lida.” Jensen lyfter särskilt fram Reymonts förmåga att skildra den polsk-slaviska folkkaraktären och Jagna beskrivs som ”en utomordentlig karaktäristisk kvinnotyp för detta slaviska folk med dess starka ytterligheter, dess explosiva hetblodighet, dess sinnliga jordbundenhet, men i grund och botten ändå djupt religiösa hänförelse och resignation.” Att karaktärisera människor utifrån den folkgrupp de tillhör är vanligt i de svenska litteraturvetenskapliga texter från tidigt 20-tal som jag läst i samband med den här uppsatsen. Detta drag säger därför inte så mycket om Jensens personliga synsätt, men om tidens.

I *Det förlovade landet* lyckas inte Reymont lika väl med sin människoskildring. Läsaren lär bara känna romankaraktärerna till det yttre genom deras ord och handlingar, men deras inre förblir okänt. Detta bidrar enligt Jensen till att verket inte når någon hög konstnärlig nivå.

Översättning: Jensen berömmar i 1919 års utlåtande den tyska översättningen av *Bönderna*. Men trots dess förtjänster påpekar Jensen att de finaste nyanserna av det polska språket, ”delvis måste gå förlorade vid överflyttning till ett icke-slaviskt språk”. I utlåtandet har Jensen översatt flera utdrag ur *Bönderna* till svenska och han hänvisar även till antologin *Polackerna* där han översatt avsnittet där Boryna dör. I 1920 års utlåtande påpekar Jensen att såväl *Det förlovade landet* som *Bönderna* inom kort ska komma i svensk översättning.

Reymont som bildkonstnär: Jensen framhåller på flera ställen Reymonts förmåga att åskådliggöra naturen och de som lever av den: ”Man ser för sina ögon människorna och kreaturen på dessa Överhuvud har Reymont en skarp blick för färgen, något av impressionistisk penselföring i de skarpa, bjärta streck, varmed han förstår att upprita de yttre konturerna till en landskapstavla.” Citatet är hämtat ur 1919 års utlåtande.

Episk/epiker: Liksom tidningsrecensenterna visar Jensen på *Böndernas* episka kvaliteter och han jämför Reymont med Homeros och *Bönderna* med *Illiaden* där Jagna får representera Helena.

Delat pris: Jensen förespråkar i båda utlåtanden ett delat pris. Dels med anledning av Reymonts många brister som författare, dels eftersom den slaviska världen inte skulle uppskatta att en polack tilldelades Nobelpriset igen när ingen annan slavisk författare fått det, trots värdiga kandidater. Jensen betonar att det uteslutande är för romanen *Bönderna* som Reymont förtjänar ett Nobelpris och då alltså helst ett delat sådant. Jensen anser i båda utlåtanden att den tjeckiske poeten Otokar Brezina är en lämplig kandidat för den andra halvan av priset. I 1920 års utlåtande nämner han också den, det året icke nominerade, ryske författaren Merežkovskij som en lika värdig kandidat. Jensen menar i detta utlåtande att även den tjeckiske författaren Jirásek kan vara tänkbar eftersom ”ett så redbart litterärt livsverk som Jiráseks borde väl väga lika tungt som en enda roman av Reymont.”

¹¹⁶ Se 1919-års sakkunnigutlåtande om Reymont

6.2.2 Alfred Jensen om Stefan Żeromski

Även i detta utlåtande framträder Jensen som ett tydligt subjekt, i synnerhet på de sista sidorna där han argumenterar för att Svenska Akademien vid första bästa tillfälle ska utse en slavisk Nobelpristagare för att ”undanröja misstanken, att Svenska Akademien skulle ha mindre intresse och förståelse för de slaviska litteraturerna. Jensen lyfter fram att av femton slaviska kandidater som dittills nominerats hade endast Sienkiewicz fått priset, medan exempelvis Tolstoj förbigåtts. Jensen uttrycker också en misstanke om att han är medskyldig till den skrala tilldelningen: ”till någon del kan denna njugghet bero på min oförmåga att väcka livligare sympati för slaviska priskandidater, men även på mitt eget, i regeln ganska stränga omdöme, enär jag alltid har lagt huvudvikten på den ifrågasättande betydelsen i idealisk riktning.”

Pessimism/optimism: Jensen karaktäriserar Żeromski som ”en tungsint drömmande pessimist, som i livsföreteelserna ser en tragisk konflikt mellan idealet och verkligheten” däremot är han ”optimist, då han ställer sig på ett högra plan och låter den nationella känslan enbart tala, utan etiska eller sociala synpunkter.”

Sedlig idé: I sakkunnigutlåtandena om Reymont framgick hur viktigt Jensen ansåg det vara med en sedlig idé för att någon skulle vara förtjänt av ett Nobelpris. Żeromskis sedliga idé bestod enligt Jensen i att männen i hans romaner ”resignera för egen del, men misströsta ändå icke om framtiden och offra sina personliga intressen, särskilt kärleken, för att odelat ägna sig åt det allmänna bästa.” Jensen menar vidare att: ”Det är denna sedliga idé, som adlar Żeromskis författarskap och försonar oss med de konstnärliga svagheter, som stundom vidlåta de något uttänjda, detaljerade själsskildringarna.”

Konstnärliga svagheter: Jensen tar även upp andra konstnärliga svagheter, förutom själsskildringarna. *Ludzi bezdomnie* [Hemlösa människor] lider av en klumpig komposition och en uttänjd och tung dialog. *Dzieje grzechu* [Historien om en synd] beskrivs som en ”sensationell dram” där den starkaste anmärkningen gäller hjältinnan ”vilken öde icke kan tilltvinga sig läsarens estetiska intresse”. Trilogin *Walka z szatanem* [Kampen med satan] ”är ej ett helgjutet konstverk, som kan påräkna större popularitet.” *Eld och aska* förefaller ”ganska matt för icke-polska läsare.”

Nationalism: Nationalismen fyller enligt Jensen en viktig funktion i Żeromskis författarskap. Som jag redan nämnt förknippar Jensen Żeromskis nationella känslan med optimism och Jensen visar även på hur den bildar grund för en framtidstro. Jensen sammanbinder vidare Żeromskis nationalism med polska legender och polsk historik ”som ger tröst för de nutida besvikelserna”; enligt Jensen är detta det kanske starkaste skälet till Żeromskis Nobelpriskandidatur.

Djuptänkt/stortänkt: Ett återkommande drag som Jensen tar upp i samband med flera av Żeromskis verk är författarens ”djuptänktthet” och någon gång ”stortänktthet”. Begreppen som jag tolkar dem är inte helt synonyma eftersom stortänktthet syftar på en övergripande tanke och förmåga att se större samband, medan djuptänktthet snarare handlar om att tränga djupt ner under ytan av en given företeelse och analysera och förstå denna företeelse på ett djupare plan. Gemensamt för båda begreppen är att de vittnar om en stor intellektuell kapacitet. Att djuptänkttheten är något som Jensen upplever som centralt för Żeromski märks i att den får motivera en översättning av ett samtal ur tragedin *Sulkowski*: ”Detta samtal synes mig så djuptänkt, att jag i bilagan har återgivit det i nästan oavkortad form.” Jensen har i alla tre utlåtanden jag läst varit generös med översättningar av särskilt intressanta partier. Avsnittet ur *Sulkowski* utmärker sig genom sin längd och genom att det tillägnas en egen bilaga.

Reymont vs Żeromski: Trots att Reymont inte är nominerad till Nobelpriset detta år väljer Jensen att göra en längre jämförelse mellan de båda författarna. Båda är lika lidelsefulla, men Żeromskis

temperament ”dämpas av en vek, blidare stämning”. Reymont har ”kanske företräde i den realistiska skildringen genom viss virtuositet och en skickligare kompositionsförmåga. [...] Żeromski åter synes mig tung i sin stil, men han går djupare i sin analys.”

Jensen förankrar sedan Żeromski i den polska litterära traditionen. Dels genom hans i jämförelse med Reymont starkare lyriska underton ”ofta förknippad med ett mystiskt inslag, karaktäristiskt för den polska litteraturen.” Dels genom att Żeromski i sina bästa stunder höjt sig till ett polskt patos, som ger en återklang av Słowackis och Krasińskis messianism”. Vidare påpekar Jensen att Reymont på ett förträffligt sätt utforskat den ”polska bondesjälen”, Żeromski å andra sidan ”har rikare återgivit hela den polska nationalitetens karaktäristiska drag i fina skiftningar.” Jensen säger sig också vara säker på att Żeromski skulle vinna över Reymont om polackerna själva fick avgöra saken i en litterär omröstning.

Delat pris: Jensen väljer att sammanställa en lista över slaviska kandidater som är nominerade detta år eller tidigare har varit det. Jensen har inte tagit med någon av de författare som avlidit, Nobelpristagare utses ju normalt sett inte heller postumt, alla på listan är därför potentiellt framtida pristagare:

I. Brežina. II. Żeromski. III. Merežkovskij. IV. Jirásek. V. Reymont. VI Gorkij.

Jensen menar dock att valet mellan Żeromski och Brežina är svårt: ”mången skulle tycka, att Brežinas litterära bagage väger för lätt i omfånget, under det att Żeromskis sol åter kan uppvisa några fläckar.” Jensen återkommer därför till den lösning som han kom med i sakkunnigutlåtandena om Reymont, nämligen ett delat pris mellan dessa båda toppkandidater. Jensen stärker sin ståndpunkt med icke-litterära argument genom att först hävda att Brežina inte bryr sig om pengar, medan Żeromski är för sjuk ”för att han, mänskligt att döma, skall kunna njuta länge av livets goda.” Därefter använder han sitt standardargument att det skulle glädja hela den slaviska världen, och han avslutar med att hävda att denna lösning ”kunde ännu mer förena de båda nationer [Polen och Tjeckien], som nu gå främst i den slaviska världen, vare detta också en ’kulturpolitik’, som icke står främmande för Alfred Nobels vackra tanke.”

6.2.3 Anton Karlgren om Reymont

Under denna punkt analyserar jag 1922 års sakkunnigutlåtande om Reymont. Vad Karlgren skrivit om Reymont i 1924 års sakkunnigutlåtande analyserar jag separat under 6.2.5.

Anton Karlgren är inte lika tydligt närvarande som person i sin analys. Alla värderingar han gör om Reymont och hans författarskap är formulerade som objektiva påståenden och när han uttalar sig om läsoplevelsen använder han det allmängiltiga ordet ”man”, aldrig ”jag”. Detta ger sakkunnigutlåtandet en något myndig ton, det Karlgren skriver är inga subjektiva påståenden, utan objektivt sant. Karlgren väljer dock att i sin analys kritisera ett par punkter i Alfred Jensens utlåtande om *Det förlovade landet*; och i kritiken av sin föregångare markerar Karlgren att han ger uttryck för ett subjektivt påstående: ”Det är enligt min mening, absolut orätt, då Jensen mot romanen anmärker...”. Det är som om Karlgren inte vågar yttra sig lika tvärsäkert om sin företrädare på sakkunnigeposten som om den författare han är satt att granska. Jag tror att detta kan bero på mandatet han fått av Svenska Akademien, där han förväntas ha djupa kunskaper och insikter i det författarskap han uttalar sig om, men inte förväntas ha åsikter om sin företrädares arbete. Av denna anledning lämnar Karlgren för säkerhets skull frågan öppen för diskussion.

Karlgren lämnar i slutet av sina utlåtanden hänvisningar till litteratur om Reymont som består av Jensens två sakkunnigutlåtanden, 3 texter på franska och recensioner ur en fransk och en tysk

kulturtidsskrift. Jag antar att denna hänvisning dels syftar till att visa vilka texter Karlgren själv läst och kan ha influerats av, dels tjänar som lästips till Akademien.

Böndernas plats i Reymonts författarskap: I likhet med Jensen framhäver Karlgren *Bönderna* som överlägsen Reymonts andra verk. Denna roman är ”ett verkligt storstilat mästerverk, som äger få motstycken i världslitteraturen.” En förklaring som Karlgren ger till *Böndernas* framstående position i författarskapet är att minnena i detta fall fått mogna sedan barndomen innan de satts på pränt. Annars har Reymont enligt Karlgren en tendens att i sina verk osorterat skriva ner intryck som han uppfattat i förbifarten, och utan att reflektera över dem.

Karlgren menar att Reymont förutom sitt mästerverk *Bönderna* skrivit ”ett par arbeten, som trots ganska svåra brister dock höra till den polska litteraturens intressantaste verk”. Därutöver har Reymont skrivit ”en rad arbeten, som inte blott äro medelmåttiga, utan rent av komprometerande svaga.”

Objektivitet/okänslighet: I sin sammanfattande beskrivning av Reymonts författarskap betonar Karlgren dennes objektivitet. Läsaren får inte veta vad Reymont tänker eller känner och kan inte ens avgöra om han är pessimist eller optimist. Läsaren får massor av detaljerade intryck till livs, och lämnas sedan ”att tänka vad han behagar”. Karlgren skriver vidare att Reymonts ”intryck hinna på vägen mellan ögat och handen icke passera hjärtat.” Att intrycken inte hinner passera hjärtat kan knappast uppfattas som annat än kritik, för ingen författare vill väl skriva en hjärtlös text. Även i *Bönderna* märks enligt Karlgren Reymonts objektivitet då han i detta verk liksom tidigare ”icke haft någon tes, som han velat bevisa; hans avsikt är endast att göra bilden fullt sann och verklighetstrogen.” Han visar inte något gillande eller ogillande, dock finns i denna roman ett tydligt perspektiv enligt Karlgren, nämligen ”den polske bondens eget perspektiv.”

Klen bildning/halvt analfabet: Karlgren beskyller Reymont för att i början av sin författarbana ha varit ”halvt analfabet”. Och han lyfter fram Reymonts brist på bildning och kunskaper. Exempel på när denna okunskap kommer till uttryck ger Karlgren i kommentaren om *Pielgrzymka do Jasnej Góry* [En pilgrimsfärd till Jasna Góra] där Reymont i en intervju med en präst ”blottar en häpnadsväckande religiös obildning”. Ett annat exempel hänger samman med trilogin *Rok 1794* (År 1794) som Karlgren menar kommer ohjälpligt till korta eftersom Reymont ”saknar såväl grundligare historisk bildning som djupare patriotiskt patos”.

Människoskildring: Karlgren menar att Reymont ofta är ”en medelmåttig psykolog” och människorna ”blott silhuetter”. Hans förmåga att skildra bönder hade enligt Reymont även före *Bönderna* ”utmärkt sig för en levande kraft, som hans andra romangestalter saknar.” Därför uttrycker Karlgren inte någon förvåning över att Reymont i just detta verk ”mejslar ut gestalter, individualiserade i minsta detalj. Det är dock inte enbart bönder som Reymont, enligt Karlgren, skildrar så skickligt, utan alla människor som rör sig kring byn.

Alla, från huvudpersonerna till de obetydligaste statisterna – storbönder och fattiglappar, drängar och daglönare, tiggare och landstrykare, präst och byfogde – äga sin omsorgsfullt utarbetade, skarpt utpräglade personliga fysionomi, alla tråda livslevande fram för läsarens ögon.

I likhet med Jensen visar Karlgren på Reymonts förmåga att skildra det slaviska och det polska i sina romanfigurer. Om Jagna skriver han att ”det heta slaviska blodet pulserar i hennes ådror. Antek är en ”typisk polsk karaktär” som har ”polackens hetsiga, lätt uppsvalande blod” medan Anna/Hanka är ”en polskt nationell typ av annat slag”.

Naturen: Karlgren lyfter betydligt mer än Jensen fram naturens betydelse i *Bönderna* och den stora påverkan naturen har på bybornas liv: ”Den stora, dominerande regulatorm av byns liv är naturen själv”. Karlgren menar att detta är särskilt betecknande för slaver: ”om detta gäller varje by, gäller det

i särskilt hög grad den polska, vars människor som de slaver de äro, på ett alldeles speciellt sätt äro knutna till naturen.” Reymonts visuella gestaltning av naturen lyfts särskilt fram och det förefaller i Karlgrens beskrivning nästan som om han varit bildkonstnär. Han målar ”stora naturtavlor, prunkande av praktfulla färger, mättade av stämning, sjudande av liv” och ”små naturbilder i miniatyr, där han med några få ord, några få enkelt anbragta färgklickar fångar ett helt landskap.” Genom detta exempel visar Karlgren inte bara på Reymonts stora skicklighet som naturskildrare utan även på hans stora bredd. Om Karlgren på andra ställen i utlåtandet visat på Reymonts brist på bildning och rent av ”halvanalfabetism” så framträder i denna del av utlåtandet den positiva sidan av detta mynt då Reymont enligt Karlgren ser ”med naturbarnets öppna, mottagliga blick; det är bondens egen själ som vibrerar i hans naturbeskrivningar.”

Jorden: Jorden är givetvis en del av naturen, men liksom flera av de svenska recensenterna lyfter Karlgren särskilt fram just jordens betydelse i Reymonts *Bönderna*. Karlgren lyfter fram hur bönderna förenas i kärleken till jorden och hur de behandlar den med religiös hängivenhet. ”Reymont, bondesonen, når aldrig högre än då han skildrar jordens makt över människorna, han skriver då några av *Böndernas* mästerligaste sidor.” Reymont var ju i strikt mening inte ”bondeson”, men kanske ska man inte se beteckningen ”bondeson” som en beskrivning av de sakliga förhållandena utan som ett uttryck för att Reymont var ett med bönderna och att hans barndom på många sätt liknat bondebarnens.

6.2.4 Anton Karlgren om Stefan Żeromski

Även i sina utlåtanden om Żeromski framför Anton Karlgren sitt omdöme om verken i form av påståenden och låter det opersonliga ”man” vara subjekt i samband med beskrivningar av läsoplevelsen.

I 1922 års utlåtande går han igenom Żeromskis författarskap dittills, 1923 och 1924 kompletterar han med kommentarer om fyra nya verk där han endast anser *Wiatr od morza* [Vinden från havet] som litterärt intressant och värt en längre kommentar, vilken han gör 1923. I 1924 års utlåtande jämför han som jag redan skrivit även Reymont och Żeromski med varandra, vilket jag går igenom under 6.2.5. Kommentarer som jag analyserar är hämtade ur 1922 års utlåtande om inget annat anges. När han skrev detta utlåtande hade *Den trogna floden* utkommit i svensk översättning. Karlgren skriver avfärdande att det är ”en dålig och förkortad, tydligen efter tyskan gjord svensk översättning av E. Weer”. Kommentaren är satt inom parentes, som för att markera att denna översättning inte är värd ett mer ingående studium. Något förvånande är kommentaren inte bara för att Ellen Wester var känd för att översätta direkt från polskan, utan även för att översättarinnan i allmänhet beskrevs i positiva ordalag, och den kritik jag annars funnit riktad mot henne alltid har lindats in i respekt för hennes översättargärning.

I slutet av 1922 års utlåtande hänvisar Karlgren till flera texter om Żeromski, på såväl svenska som på tyska och franska.

Lyrisk/poetisk: Anton Karlgren betecknar Żeromski som en lyriker. Det är han inte ensam om och Karlgren refererar också till detta då han skriver att *Eld och Aska* ”av någon kritiker kallats ett lyriskt poem”, Karlgren menar dock att det ”har sina risker att skriva lyriska poem på 1,124 trycksidor”. Żeromski lyckas helt enkelt inte upprätthålla lyriken hela tiden, ”vilket är helt naturligt”, men han blir då ”en torr, tråkig berättare”. Märk väl att det är när lyriken försvinner som texten blir tråkig, Karlgren ser själva lyriken som en positiv kvalitet, ett annat exempel som bekräftar detta är när

Karlgren skriver om Żeromskis text *Wisła*: ”Vad som ger liv åt den vetenskapliga amatörens fakta och målarens tavlor är därvid främst lyrikens varma känsla.”

Känsla/patos: Karlgren återkommer många gånger i sitt utlåtande till den starka känsla som ofta genomsyrar Żeromskis verk. Karlgren skriver att Żeromski ”tänker med känsla och skriver med sitt eget hjärteblod.” Jag tolkar detta som att Karlgren menar att känslan hos Żeromski styr över intellektet och att han främst skriver om sådant som smärtar honom. Karlgren tar upp exempel både på när känslan försvagar textens konstnärlighet och när känslan lyfter upp den. Om Läsdramat *Róża* [Rosen] skriver Karlgren: ”De våldsamma känslöstämningar som fött ”Rosen” ha kommit honom att kasta varje som hälst strävan efter konstnärlig jämvikt och måttfullhet över bord.” Och om *Duma o hetmanie* [Klagosången över hetmannen] skriver han: ”Men det varma patos som ligger på botten och som ofta med kraft bryter fram, hjälper läsaren över många av dessa över svaga punkter”.

Livets elände: I *Eld och aska* framträder Żeromski enligt Karlgren, på samma sätt som han gjort sen början av sitt författarskap, som: ”tvångspessimisten som lider och jämrar sig över livets elände”. Även ”livets elände” är ett återkommande tema i Karlgrens sakkunnigutlåtanden över Żeromski. Ett tydligt exempel på detta är *Dzieje grzechu* [En synds historia] där författaren låter hjältinnan lida svårt för att ”visa livets obarmhärtighet mot de värnlösa människobarnen.” Karlgren kritiserar de kritiker som påpekat brister i hjältinnans psykologiska utveckling eftersom detta har varit underordnat syftet att visa den obevekliga ondskan som det inte går att försvara sig mot. Även om Karlgren på vissa punkter tar verket i försvar så håller han ändå med de kritiker som tycker att det är konstnärligt svagt. Żeromski hyser enligt Karlgren medkänsla med de som lider. ”Men han inte blott lider och kvider inför livets elände, han kallar också, fylld av ett sjudande hat mot livets onda makter, till kamp mot dem.”

Polens elände: Karlgren menar att Polens elände enligt Żeromski är en avspeglning av världens, ”en yttring av den förbannelse som vilar över hela människosläktet”.

Enligt Karlgren ter sig Żeromskis ”nationella smärta” i *Duma o hetmanie* [Klagosången över hetmannen] och *Sulkowski* som en ”dämpad, stilla sorg över fosterlandets obevekliga olycksöden”. Samtidigt framhäver Karlgren att Żeromski också ansåg att Polen självt var medskyldigt till sina olycksöden och Karlgren illustrerar detta i flera exempel: I *Powieść o udatym Walgierze* [Sången om den tappra Walgier] visas hur de prövningar Walgier utsätts för är straff för gångna synder, Karlgren ser i detta en symbolik där Polens olycka är en följd av att adelsrepubliken ”med sitt frihetsbegär förenade likgiltighet för alla sociala förpliktelser.” I *Livets fågning* betonar Żeromski ”att den polska vanmakten grundar sig icke blott på fiendens styrka”. Och i *Den trogna floden* slutligen kritiserar Żeromski frihetskampen och visar på allt lidande som upproret medförde. Karlgren förefaller alltså ha sett Żeromskis starka kärlek till sitt land, men också att denna kärlek inte var blind.

Uppror/krig/strid: Många av Żeromskis texter skildrar tider av uppror och krig och de som strider i dessa. Karlgren lyfter fram hur själva striden i ett par av Żeromskis verk förefaller ge must och färg åt stilen. I *Duma o hetmanie* [Klagosången över hetmannen] är prologens och epilogens bataljskildringar skildrade ”med mäktig realistisk styrka”, medan centralpartiet, som består av hetmannens drömsyner, enligt Karlgren stundom verkar vara matt och utan inspiration. I *Eld och aska* är det Żeromskis ”impressionistiska kraft” hans ”smak för starka och grella färger” samt hans ”vulkaniska temperament” som ”får ett ännu friare spelrum” i den våldsamma tid som där skildras än de haft i hans tidigare samhällsskildringar. Karlgren beskriver det som om Żeromski ”vore i sitt rätta element mitt i slagfältets kulregn, som han där finge stål i muskler och vilja.” Karlgren beskriver hur *Eld och aska* på grund av denna starka känsla ibland felaktigt har tolkats som ”en stolt, optimistisk äredikt, tillägnad

det polska folkets hjältelynne”, men Karlgren hävdar att ”inet kan vara Zeromski mer främmande.” Enligt Karlgren ger såväl *Livets fägring* som *Den trogna floden* en kritisk bild av den polska frihetskampen, och den sistnämnda ”lägger tonvikten på de lidanden, det namnlösa elände som upproret medförde.”

Delar/helhet/komposition: Karlgren kritiserar flera verk för att de inte fungerar i sin helhet, även om enskilda delar kanske gör det. I *Eld och aska* hävdar Karlgren till exempel att mycket är så löst knutet till berättelsen att det kunde strykas ”utan att det skulle märkas. Ofta skiljer delarna sig åt så mycket att kompositionen enligt Karlgren blir lidande. I *Wiatr od morza*, som består av hela 18 episoder, tycker Karlgren att Żeromski har hittat en form som gör att han lyckas foga samman de sinsemellan mycket olika delarna till en helhet. Och i och med att helheten fungerar blir den stora variationen som finns i verket en styrka eftersom ”de olika episodernas vitt skilda karaktär ger honom tillfälle att visa hela mångsidigheten i sitt mästerskap.”

6.2.5 Karlgren om Reymont och Żeromski 1924

Karlgren hävdar att opinionen i Polen ända sedan landet återfick sin självständighet lyfter Żeromskis författarskap ”allt högre mot skyarna”, medan Reymonts alltmer ”bagatelliseras”. Landets litteraturkritiker hyllar verk som *Eld och aska* och *Dzieje grzechu* [Historien om en synd] trots att dessa verk vid utgivningen i ena fallet mottogs svalt och i det andra mötte stor kritik. *Bönderna* å andra sidan uppskattas inte som det mästerverk det är och domen över Reymonts andra, svagare verk blir alltmera förkrossande. I dagspressen intresserar sig ingen för Reymont, medan Żeromski hyllas med jubiléer och hans åsikter i såväl litterära som politiska frågor möter ”stum beundran”. I utlandet förs propaganda till Żeromskis förmån och hans verk översätts, Reymont arbeten däremot förblir ”så gott som okända för den västerländska publiken.”

Enligt Karlgren är det: ”en klar sak att den polska opinionens klassifikation av de båda författarne icke är resultatet av ett opartiskt avvägande av deras respektive litterära förtjänster.” Karlgren har två förklaringar. Dels är Żeromski en större kulturpersonlighet än Reymont; han är en person med ”djupare bildning och vidare intressen, en man på helt annat sätt skickad att vara ett folks andlige ledare.” Dels väcker Żeromskis författarskap läsarnas nationella intresse, vilket enligt Karlgren var synnerligen betydelsefullt i Polen vid denna tid. ”Reymonts objektiva, tendensfria konst är för sval för det just nu hetare än någonsin sjudande polska blodet, medan Żeromskis puls hamrar i takt därmed.”

Karlgren avslutar sitt utlåtande med att skriva:

Den västerländske läsarens uppfattning av de båda blir nog i regeln en annan. Żeromskis verk kunna vara intressanta som polska tidsdokument, men Reymonts ”Bönderna” är och förblir ett av världslitteraturens mästerverk”.

Karlgren menar alltså att det inte var litterärars orsaker som avgjorde att polackerna föredrog Żeromski, och vidare menar han att av allt de båda författarna skrivit är det endast *Bönderna* som har en betydande position i världslitteraturen.

6.3 Nobelkommitténs utlåtanden

Nobelkommitténs utlåtanden författas av dess ordförande. Harald Hjärne var ordförande 1919-1921 och Per Hallström 1922-1924. Hjärne tenderar att oftare skriva i jag-form. Medan Hallström talar om vad Nobelkommittén har kommit fram till, så det förefaller ha varit mer samarbete kring utlåtandena under hans ledning.

6.3.1 Nobelkommittén om Reymont

Reymont nominerades till Nobelpriset första gången 1919, sammanlagt utgjordes listan av nominerade detta år av tolv stycken. Nobelkommittén kommenterar att de antagligen fått in så få nomineringar p.g.a det oroliga världsläget och på grund av detta hade de inte heller fått tag på alla texter de behövde om och av de olika kandidaterna. Alfred Jensen klagade ju också över att han inte fått tillgång till alla de texter han ville ha. Nobelkommittén valde att inte dela ut något pris detta år eftersom de utifrån det material som fanns tillgängligt inte med säkerhet kunde bedöma om någon av kandidaterna var värdig.

Av de texter som fanns att tillgå av Reymont var det bara *Bönderna* som enligt Nobelkommittén kunde vara värt ett pris, *Det förlovade landet*, *Z ziemi Chełmskiej* och *Rok 1794* döms ut som svaga verk. Eftersom det även fanns möjlighet att dela ut priset för enskilda verk (det påpekas även att det är mer i linje med Nobels testamente) vore det ett tänkbart alternativ. Kommittén nämner också att det finns flera exempel på författare som bara är ihågkomna för ett enda verk. Dock tyckte kommittén att de behövde mer insyn i hela Reymonts författarskap för att kunna göra en bättre bedömning av det, helst hade de velat ha något nyare verk för att bättre kunna avgöra om ”de trånga och mörka trosformer, som fångsla hans ’Bönder’, äfven inskränka författarens egen synkrets eller ej.”¹¹⁷ Därför var det bäst att uppskjuta den slutgiltiga bedömningen till ett annat år

Ett argument för att ge *Bönderna* priset menar Nobelkommittén är att tyska litteraturkritiker uttalat sig positivt om detta verk och det ska mycket till för att de ska ”frigöra sig från nationella fördomar just i fråga om en polsk författare.” Nobelkommittén lyfter vidare fram de episka kvaliteterna även om det bedöms som överdrivet att jämföra honom med Homeros. Stilen bedöms som stel och torr i jämförelse med Sienkiewicz och det vilar en tyngd över verket som ibland verkar tröttande åtminstone på den utländske läsaren. Sammanfattningsvis betraktar Nobelkommittén *Bönderna* som ”ett synnerligen betydande konstverk”¹¹⁸, trots dessa mindre brister.

I 1920 års Nobelkommittéutlåtande nämns Reymont bara kortfattat, eftersom kommittén anser att de gått igenom hans författarskap tillräckligt året innan och de hänvisar vidare till Jensens sakkunnigutlåtande. Nobelkommittén lyfter åter fram att endast *Bönderna* skulle kunna vara värt ett pris och att det bör jämföras med de andra föreslagna kandidaternas verk. Hjärne ställer senare i utlåtandet *Bönderna* mot *Markens grøde* av Knut Hamsun och kommer fram till att den senare ”synes mig i snillrik och kraftig komposition och framställning öfverlägset polacken Reymonts något för breda bondebok.”¹¹⁹ I enlighet med Nobelkommitténs rekommendationer får också Hamsun 1920 års Nobelpris för detta verk.

1922 lade Nobelkommittén till kandidater som inte nominerats detta år för att förlänga listan¹²⁰, antagligen hörde både Reymont och Żeromski till dessa, eftersom det saknas uppgifter om förslagsställare vid deras namn. Fortfarande är det *Bönderna* som bedöms vara värdigt ett Nobelpris och kommittén diskuterar vidare om Vetenskapsakademien i Kraków flyttade över sina sympatier från Reymont till Żeromski på grund av de svaga verk som Reymont åstadkommit, kanske polackerna var oroliga för att den berömelse som ett Nobelpris medförde skulle göra att dessa svagare verk kom i dagen och ”kunde befaras skada den pånyttfödda och äregiriga nationens kulturella rykte”. Jag tycker att denna spekulation verkar vara något långsökt och enligt Oracki (se 2.3) var det ju inte samma

¹¹⁷Nobelpriset i litteratur: nomineringar och utlåtanden 1901-1950. D:1, s. 410.

¹¹⁸ *Ibid*, s.410

¹¹⁹ *Ibid*, s.425.

¹²⁰ *Ibid*, s. XX

medlemmar i Vetenskapsakademien som drev på att Żeromski nominerades som drev på nomineringen av Reymont. Jag tolkar kommentaren som att Nobelkommittén velat förstå varför Żeromski är mer populär i Polen än Reymont som de själva föredrar. Nobelkommittén verkar ta sin spekulering på allvar, för på grund av denna beslutar de sig för att inte beakta Reymont närmare ”i synnerhet som det för året icke saknas andra diktare vilka i viktiga avseenden äro Reymont överlägsna”. Reymont blir alltså detta år inte bara avvisad av litterära skäl, utan i första hand på grund av en ogrundad teori om att Vetenskapsakademien i Kraków var oroliga för att ett Nobelpris till Reymont skulle kunna skada Polens ryckte.

1924 är Nobelkommittén så positivt inställd till Reymont att de sparar honom till slutet av utlåtandet för att göra en mer utförlig beskrivning av honom. Anders Österling som nominerat Reymont detta år sitter själv i Nobelkommittén, så man kan ana att han haft del i att förstärka entusiasmen.

Alltjämt är det enbart *Bönderna* i Reymonts författarskap som är aktuellt för Nobelpriset eftersom det är ”diktarens ojämförligt märkligaste verk och enda mästerverk”¹²¹. De förtydligar sedan att de avfärdat Reymont tidigare år eftersom de vägt in hela hans **författarskap**. Detta år har kommittén inte kunnat nå majoritet kring en författare och då har de valt att istället rikta in sig på enskilda verk.

Bönderna är enligt Nobelkommittén ”ett verkligt **prosaepos**” som lyckas nå det **allmänmänskliga** i skildringen av ”den levande och i viss mån besjälade jorden och jordens närmsta barn”.¹²²

Nobelkommittén framhåller Reymonts litterära rötter i **naturalismen**, men menar att han klarat sig undan det sterila och bittra, som är vanligt förekommande i denna litterära riktning, tack vare att han använt sig av egna erfarenheter och ”känt enkelt mänskligt för det han skildrar”¹²³. Den brutalitet som finns i boken har snarare med ämnets natur att göra än med ”ett avsiktligt program”¹²⁴.

Det som bäst hjälpt Reymont fram i sitt arbete och som ”gett fläkt åt hans episka dikt” är **fosterlandskärleken**, som han fångat med hjälp av enkel och stor komposition. Denna kärlek vilar under den sträva sanningstroheten och har ”hållit blicken öppen för den poesi och skönhet som fanns på hembygdens jord.”¹²⁵

De enskilda episoderna följer böndernas livsrytm och årstidsväxlingarna. Den enformighet som Nobelkommittén menar kan drabba bonderomaner gäller inte *Bönderna* eftersom Reymont tagit ett ”vidt grepp”¹²⁶ om det han skildrar och har ”ovanlig kraft och färg”¹²⁷ i **människoskildringen**.

Det **erkännande** som *Bönderna* fått av sin samtid förutspår Nobelkommittén ska bestå länge och Svenska Akademien borde därför våga ansluta sig till detta erkännande. Reymont blir alltså föreslagen som vinnare av Nobelpriset av Nobelkommittén där Per Hallström var ordförande och Erik Axel Karlfeldt och Anders Österling ledamöter. Även Henrik Schück ingick i kommittén, men han reserverade sig och lämnade in ett särskilt yttrande av vilket det framgår att han uppskattar *Bönderna* som litterärt verk men menar att Grazia Deledda borde få priset istället, Schücks viktigaste argument

¹²¹ *Nobelpriset i litteratur: nomineringar och utlåtanden 1901-1950. D:2, 1921-1950, s. 56.*

¹²² *Ibid, s. 56.*

¹²³ *Ibid, s. 57.*

¹²⁴ *Ibid, s. 57.*

¹²⁵ *Ibid, s.58.*

¹²⁶ *Ibid, s. 57.*

¹²⁷ *Ibid, s. 57.*

var att hennes roman är vackrare. Svenska Akademien valde att gå på Nobelkommitténs linje och Reymont mottog 1924 Nobelpriset för sin roman *Bönderna*.

6.3.2 Nobelkommitténs utlåtande om Żeromski

När Stefan Żeromski nominerades första gången 1921 hade inte Nobelkommittén tillgång till allt det material som de skulle önska. Baserat på Jensens sakkunnigutlåtande och Harald Hjärnes kunskaper i modern polsk litteratur bedömer Hjärne att ”Żeromski ännu icke med någon högre grad af originalitet öfverglänsar andra representanter för den nutida polska litteraturpessimismen.”¹²⁸ Hjärne tycker på grund av detta inte att Żeromski ska få Nobelpriset detta år, men utesluter inte att de kan göra en annan bedömning ett annat år, när de har fått ett större underlag. Karlfeldt, Hallström och Österling ställer sig bakom Hjärnes utlåtande. Schük författar ett särskildt yttrande men skriver där ingenting om Żeromski.

I samband med den andra nomineringen, 1922, ställer sig Nobelkommittén undrande till hur Żeromski kunnat nå en sådan popularitet i sitt hemland, och drar slutstasen att det måste bero på ”nationellt subjektiva”¹²⁹ snarare än ”objektivt estetiska”¹³⁰ grunder. Nobelkommittén fortsätter med följande nedgörande omdöme:

I översättning verkar han obalanserad, överspänd, oklar om mål och medel, ja virrig och tröttande, trots en och annan genom glans och fart medryckande episod. Hans tankar, vilka i hemlandet tyckas verka djupt och skakande, förefalla ofta försträckta och dunkla och snarare präglade av starkt känsloliv än av stark intelligens. Hans komposition tycks vara byggd på stundens ingivelser och hugskott, och hans karaktärsteckning förefaller att vara hemma i en längesedan övervunnen smakriktning av nästan vulgärromantisk art.¹³¹

Av detta utläser jag att Nobelkommitténs största kritik mot Żeromski tycks ha varit att han intellektuellt inte kan planera sitt arbete eller klart uttrycka sina tankar, utan istället låter sig styras av ett överspannt känsloliv.

1923 intar en enig Nobelkommitté åter en avvisande hållning. Kommittén lyfter fram att även den sakkunnige tolkar Polens inställning till Żeromski och Reymont, där den förste tydligt föredras framför den andre, ”vara väl så mycket betingad av politiska känslor som av rent litterär uppskattning – eller överskattning.”¹³²

Det sista utlåtandet av Nobelkommittén om Żeromski är från 1924. Han var detta år nominerad av Richard Ekblom som var professor i slaviska språk vid Uppsala universitet.

Liksom föregående år riktar kommitten i sin kritik in sig på att Żeromski är överskattad i sitt hemland, men utvecklar detta mer och riktar in sig på det oöverkommeliga ”svalg” som finns mellan den entusiastiske polske läsaren och den oförstående utländske:

Det som gör en kall för denne polack, – i motsatts till hans rival Reymont –, tycks nämligen mindre vara, att några egenartade finheter i känsla och utformning undgå den främmande, än att en hel del av vad man klart uppfattar och ser verkar beklämande. Żeromskis fantasi, med sin förkärlek för brokiga, våldsamma, ofta tarvligt romantiska effekter, får sällan något grepp om vår, ehuru man icke kan frånkänna honom livlighet och fart. Hans alltför skrikiga toner av pathos och brutal hårdhet

¹²⁸ *Ibid*, s. 12.

¹²⁹ *Ibid*, s. 28.

¹³⁰ *Ibid*, s.28.

¹³¹ *Ibid*, s.28.

¹³² *Ibid*, s.39.

förstämma ännu mer; det som vill vara kraft och värme gör intryck av bristande äkthet. Varje något så när utbildad smak måste här tillmäta sig rätt till gensaga, utan att behöva tveka på grund av respekt för en gammal kulturnations egenart, så mycket mera som tillfälliga och upprörda känslolägen hos denna nation uppenbarligen haft stor betydelse vid värderingen av tidsdiktaren.¹³³

Jag tror att det är viktigt att vara medveten om att Nobelkommitténs utlåtande är skrivet för de andra medlemmarna i Svenska Akademien. Var och en som förväntas läsa det är alltså icke-polsk och kan i detta sammanhang betecknas som ”den främmande”, som helt naturligt förväntas missa vissa kvaliteter i texten som den polske läsaren uppfattar. Detta tycks dock vara av mindre betydelse eftersom Żeromskis texter tydligen innehåller så uppenbara brister att ”varje något så när utbildad smak” (vilket måste gälla samtliga medlemmar i Svenska Akademien) måste kunna ha invändningar mot dem. Användandet av de allmänna pronomenen ”en” och ”man” förstärker intrycket att det som uttrycks är vad icke-polska läsare i allmänhet tycker.

Nobelkommittén uttrycker ingen tvekan när de skriver: ”Kommitterade ha alltså intet skäl att ändra sin hittills intagna avböjande ställning mot förslaget.”

7 Avslutning

Från 1921 till 1924 tycks Nobelkommittén bygga upp en allt mer bestämt avvisande hållning gentemot Żeromski. Återkommande är jämförelsen med Reymont och den bristande förståelsen för att Żeromski i Polen ansågs som den större författaren. Eftersom Nobelkommittén tyckte att Reymonts *Bönderna* var konstnärligt överlägset varje verk Żeromski skrivit så sökte de en icke konstnärlig förklaring till polackernas entusiasm och fann den i politiken och i de nationalistiska stämningar som präglade det pånyttfödda Polen. Denna förklaring fördes även fram av Karlgren i dennes sakkunnigutlåtanden, i synnerhet 1924, där han ju jämförde Reymont och Żeromski.

Alfred Jensen håller i sitt utlåtande med om att Żeromski är populärare än Reymont i Polen. Men ifrågasätter inte detta utan tycks snarare se det som ett argument för att Żeromski är den starkare författaren. Jensen menar också att Żeromski är starkare förankrad i den polska litterära traditionen och har drag i sitt författarskap som påminner om Slowacki och Krasiński och även detta ses av Jensen som något mycket positivt. Jensen var ju också mycket intresserad av äldre polsk litteratur och vurmade för att presentera den i Sverige. I sitt utlåtande sätter Jensen också uttryckligen Żeromski före Reymont när han rangordnar de slaviska Nobelpriskandidaterna.

I samband med recensionerna av *Bönderna* från 1924, jämför fyra av sex recensenter Reymont och Żeromski med varandra. Slavisten Stender-Petersen föredrar Żeromski, medan Torsten Fogelqvist föredrar Reymont hos övriga två är ställningstagandet inte lika klart.

Intressant är att både Jensen och Stender-Petersen som uttryckligen föredrar Żeromski är slavister med särskild kunskap och insyn i polsk litteratur. Jag är dock inte säker på vad man ska dra för slutsats av detta. Å ena sidan skulle en större förståelse för och kunskap om den polska kulturen och litteraturen kunna vara förklaringen till att de bättre kan ta till sig en författare som låtit sina verk växa fram ur den polska historien och litteraturen. Dessutom kan deras kunskaper i polska språket göra att de har

¹³³ *Ibid*, s.53-54.

större insikt i Żeromskis stilistiska kvaliteter. Å andra sidan skulle de lättare ha kunnat påverkas av den polska opinionen genom att de står i närmre förbindelse med denna.

En annan kritik mot Żeromski som Nobelkommittén för fram, är att hans känsla kommer fram starkare än hans intelligens, vilket resulterar i bristande komposition och känslomässigt överspända partier. Karlgren har uttryckt tanken att Żeromski ”tänker med känsla” vilket jag tolkat som att han låter känslan styra över intellektet, men hos Karlgren är inte den starka känslan enbart något negativt, ibland kan den fövisso försvaga texten, men det finns andra exempel där Karlgren menar att känslan är textens styrka.

Jensen fäster inte alls lika mycket uppmärksamhet vid Żeromskis känsla utan framhäver istället Żeromskis djuptänkthet, vilket går stick i stäv med Nobelkommitténs hållning. Jensens utlåtanden tycks alltså ha kommit fullkomligt i skymundan i förhållande till Karlgrens, vilket kanske är naturligt med tanke på att Karlgren utlåtanden var de senaste. Kanske har Jensen glömts bort extra snabbt eftersom hans frånfälle ett halvår senare följdes av Harald Hjærnes. Dennes efterträdare på posten som Nobelkommitténs ordförande, Per Hallström inledde sitt uppdrag med utlåtanden från Karlgren.

Att *Bönderna* är ett betydelsefullt verk, som kan vara förtjänt av ett Nobelpris råder enighet om i alla utlåtanden, från både sakkunniga och Nobelkommittén. Även recensionerna är genomgående positiva. Och det finns inte någon som föreslår att något annat verk av Reymont också skulle kunna vara värdigt en utmärkelse.

Varför fick då Reymont Nobelpriset och inte Żeromski?

För det första får man inte glömma att det specifikt var för *Bönderna* som Reymont belönades, inget av författarens andra verk ansågs värdigt. Kvaliteter som särskilt lyftes fram av Nobelkommittén var ”det episka”, ”det allmänmänniska”, ”människoskildringen” och ”fosterlandskärleken” i kombination med Reymonts stora erfarenhet av och känsla för den miljö som han skriver om.

Både Reymont och Żeromskis kritiserar av de sakkunniga för att vara ojämna i sina författarskap, även om dalarna nog beskrivs som djupare hos Reymont. I Żeromskis författarskap finns det inget särskilt verk som utmärker sig på samma sätt som *Bönderna* utmärker sig i Reymonts.

Jag tycker mig också se en tendens att avståndstagandet mot Żeromski blir starkare över tid. *Den trogna floden* och *Livets fägring* togs emot mer positivt av de svenska recensenterna än vad den senare utkomna *Eld och aska* gjorde, där särskilt Bööks och Dymlings negativa recensioner utmärkte sig. *Den trogna floden* gavs för övrigt ut i Bööks klassikerserie med särskilt av honom utvalda verk. Anders Österling skriver i sin recension av *Den trogna floden* att *Bönderna* är en ”något tung bok” medan Żeromski verkar vara ”intressantare som typ, och mäktig av en rikare och djupare tonskala”. Inte hela tre år senare nominerar Österling Reymont till Nobelpriset och sitter i den Nobelkommitté som föreslår Svenska Akademien att *Bönderna* bör vinna 1924 års pris.

Kan de ökade negativa stämningarna mot Żeromski delvis hänga samman med den hårda kritik som Böök riktade mot *Wiatr od morza* [Vinden från havet] på grund av bokens tyskfiendliga inslag, vilket Wędkiewicz och Czarnocki tror? Kanske. Bööks inflytande var omvittnat stort och han var ju också en hängiven beundrare av *Bönderna*. Oavsett om Bööks kritik förstärkte de negativa uppfattningarna om Żeromski eller inte så tror jag inte att Żeromski hade fått priset i vilket fall. Det är endast 1924 års utlåtande som är skrivet efter att Bööks kritik publicerades, och både 1922 och 1923 års utlåtanden är mycket negativa. Klart är att Nobelkommittén i sina utlåtanden om Żeromski inte visade någon som helst förståelse för storheten i dennes föfattarskap.

Litteratur

- Böök, Fredrik, 1919: *Essayer och kritiker: 1917-1918*. Stockholm: Norstedts.
- Böök, Fredrik, 1923a: "Litterära nyheter". Svenska Dagbladet, 1923-10-04.
- Böök, Fredrik, 1923b: "Korrespondens". Svenska Dagbladet, 1923-10-18.
- Det unga Polen: en samling berättelser*. 1901. övers. Ellen Weer Stockholm: Geber
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per, 2010: *Vägar genom texten: handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Lichański, Stefan, 1984: *Władysław Stanisław Reymont*. Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne.
- Ciesielski, Zenon, 1972: *Zbliżenia skandynawsko-polskie: Szkice o kontaktach kulturalnych w XIX i XX wieku*. Gdańsk: Morskie.
- Czarnocki, Konrad, 2007: *Nobel dla Żeromskiego?* Warszawa: Muzeum literatury im. Adama Mickiewicza.
- Espmark, Kjell, 2001: *Litteraturpriset: Hundra år med Nobels uppdrag*. Stockholm: Norstedts förlag.
- Goźliński, Paweł, 2002: "Noble dla polaków: Flota w czeku wiedzy" (2014-11-07)
http://niniwa22.cba.pl/polskie_noble_literackie.htm
- Grzymała-Siedlecki, Adam, 1975: "Władysław S. Reymont". I: *Reymont z dziejów recepcji twórczości*, red. Barbara Kocówna Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe.
- Grzymała-Siedlecki, Adam, 1984a: "Władysław Stanisław Reymont". I: *Władysław Stanisław Reymont*. Stefan Lichański. Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne.
- Grzymała-Siedlecki, Adam, 1984b: "Fantastyka żywota Reymontowego". I: *Władysław Stanisław Reymont*, Stefan Lichański. Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne.
- Hutnikiewicz, Artur, 1987: *Żeromski*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Key, Ellen, 1917: "De polska bönderna". I: *Polonica: Kulturbilder från det äldre och nyare Polen*, Red. Alfred Jensen, Jens Raabe, Åge Meyer Benedictsen. Stockholm: Bonniers.
- Kocówna, Barbara, 1975: "Wstęp". I: *Reymont z dziejów recepcji twórczości*, red. Barbara Kocówna. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lange, Antoni, 1984: "Władysław Reymont", I: Stefan Lichański, *Władysław Stanisław Reymont*. Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne.
- Lichański, Stefan, 1984: *Władysław Stanisław Reymont*. Warszawa: Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne
- Milosz, Czesław, 1983: *The History of Polish Literature*. Berkley and Los Angeles: University of California Press.
- Nobel Media AB. (2014-05-14) http://www.nobelprize.org/alfred_nobel/will/testamente.html
- Nobelpriset i litteratur: nomineringar och utlåtanden 1901-1950. D:1, 1901-1920*. 2001. red. Bo Svensén. Stockholm: Svenska Akademien.
- Nobelpriset i litteratur: nomineringar och utlåtanden 1901-1950. D:2, 1921-1950*. 2001. red. Bo Svensén. Stockholm: Svenska Akademien.
- Oracki, Tadeusz, 2003: *Blaski i cienie sztokholmskich laurów: wokół Nagród Nobla 1901-2000*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Polackerna*, 1918. Red. M. Ehrenpris, Alfred Jensen. Stockholm: Norstedts.
- Polonica: Kulturbilder från det äldre och nyare Polen*. 1917. Red. Alfred Jensen, Jens Raabe, Åge Meyer Benedictsen. Stockholm: Bonniers
- Rydén, Per, 1987: *Domedagar: Svensk litteraturkritik efter 1880*. Lund: press och litteratur.
- Siekierski, Stanisław, 2001: "Współczesna recepcja czytelnicza twórczości Władysława Reymonta". I: *Reymont: Radość i smutek czytania*, red: Janusz Rohoziński. Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusku.

- Skuncke, Marie-Christine, 1992: "Ellen Wester och Polen". I: Ellen S. Wester, *Polska brev: artiklar i urval*. Red. Ingrid Svensson. Stockholm: Hypatia.
- Svenska Akademien. (2014-09-19) http://www.svenskaakademien.se/nobelpriset_i_litteratur/pristagarna
- Svenskt översättarlexikon, Ellen Wester, 1873-1930, (2013-10-03).
http://www.oversattarlexikon.se/artiklar/Ellen_Wester
- Swensk författnings-samling för 1900*, 1901 Stockholm: Norstedts. (2014-05-17)
<https://archive.org/stream/svenskfrfattnin01justgoog#page/n417/mode/1up>
- Wędkiewicz, Stanisław, 1925: "*Chłopi*" *Reymonta w Szwecji: Dokola literackiej Nagrody Nobla z 1924 r.* Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza.
- Wester, Ellen S., 1992: *Polska brev: artiklar i urval*. Red. Ingrid Svensson. Stockholm: Hypatia.
- Żeromski, Stefan, 1921: *Den trogna floden*, övers: E. Weer. Stockholm: Åhlén & Åkerlund.
- Żeromski: z dziejów recepcji twórczości 1895-1964*. 1975. red. Zdzisław J. Adamczyk. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe.
- Åkerström, Hans. 2010. *Bibliografi över polsk skönlitteratur översatt till svenska*. Göteborg. (2014-05-20)
<http://slaviska.se/bibliografi/polsk.pdf>

Recensioner

- Bolander, Carl-August (C.-A.B.), 1920: "En polsk bonderoman". Dagens Nyheter 1920-11-08.
- Bolander, Carl-August (C.-A.B.), 1922: "En polsk roman". Dagens Nyheter 1922-12-23.
- Bolander, Carl-August (C.-A.B.), 1923: "Det moderna polens diktare", Dagens Nyheter, 1923-10-30.
- Bolander, Carl-August (C.-A.B.), 1924: "En polsk bonderoman". Dagens Nyheter 1924-05-17.
- Böök, Fredrik, 1922: "En roman av Zeromski". Svenska Dagbladet 1922-11-06.
- Böök, Fredrik, 1923: "Zeromskis eld och aska". Svenska Dagbladet 1923-11-19.
- C. B-n., 1923: "Ett nationellt epos" Östgöta correspondenten 1923-11-20.
- Dymling, Carl-Anders, 1924: "Polsk romantik". Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 1924-02-13.
- E. L., 1920: "Två folklivsskildringar". Göteborgs-posten 1920-11-11.
- Fogelqvist, Torsten (T. F-t.), 1924: "En polsk Nobelkandidat". Dagens Nyheter 1924-10-28.
- Hedén, Erik (Ek Hn.), 1922: "En polsk nationaldikt" Social-Demokraten 1922-03-14.
- Holmberg, Olle, 1921: "En polsk roman", Nya Dagligt Allehanda, 1921-12-15.
- Holmberg, Olle, 1922: "Polack och fransos". Nya Dagligt Allehanda 1922-12-02.
- Holmberg, Olle, 1923: "Polens diktare". Nya dagligt allehanda 1923-11-12.
- Lindskog, Claes (Cl. L-g.), 1922: "Ett fullödigt litterärt konstverk". Sydsvenska Dagbladet Snällposten 1922-11-13.
- Lindskog, Claes (Cl. L-g.), 1923: "Ett polskt nationalepos". Sydsvenska Dagbladet Snällposten 1923-11-08.
- Lindskog, Claes, 1924: "En Nobelpristagare?". Sydsvenska Dagbladet Snällposten 1924-11-08.
- L. St-ck, 1920: Östgöta Correspondenten 1920-11-10.
- L. St-ck., 1924a: "Bönderna". Östgöta Correspondenten 1924-05-31.
- L. St-ck., 1924b: "Ett stort bonde-epos". Östgöta Correspondenten 1924-10-04.
- L. St-ck., 1924c: Östgöta Correspondenten 1924-11-10.
- Rabenius, Olof, 1922: "Polskt lynne och blod". Stockholms Dagblad 1922-12-03.
- Siwertz, Sigfrid, 1920: "Ett mäktigt polskt bondeepos". Stockholmstidningen 1920-12-19.
- Stender-Petersen, Adolf, 1920: "En polsk bonderoman". Göteborgs Handels- och sjöfarts-tidning 1920-12-06.
- Stender-Petersen, Adolf, 1922: "Livets fågling". Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 1922-11-21.
- Stender-Petersen, Adolf, 1924: "Reymont". Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning 1924-07-18.
- Strömberg, Kjell (Kj. S-g.), 1921: "En modern polsk klassiker", Stockholms-Tidningen, 1921-12-11.
- Strömberg, Kjell (Kj. S-g.), 1924a: "Ett polskt nationalepos". Stockholms-Tidningen 1924-01-06.

Strömberg, Kjell (Kj. S-g.), 1924b: "Årets Nobelpristagare in spe". Stockholms-Tidningen 1924-11-09.
Telander, Teodor (---er.) 1922: "En stark roman". Aftonbladet 1922-11-21.
Telander, Teodor (T. T-r.), 1923: "Ett polskt diktverk". Aftonbladet 1923-11-16.
Österling, Anders, 1921: "En polsk diktare". Svenska Dagbladet 1921-11-27.

Sakkunnigutlåtanden.

Jensen, Alfred, 1919: *W.S. Reymont*. Svenska Akademiens Nobelarkiv.
Jensen, Alfred, 1920: *Reymont*. Svenska Akademiens Nobelarkiv.
Jensen, Alfred, 1921: *Żeromski*. Svenska Akademiens Nobelarkiv.
Karlgrén, Anton, 1922a: *Władysław Reymont*. Svenska Akademiens Nobelarkiv.
Karlgrén, Anton, 1922b: *Stefan Żeromski*. Svenska Akademiens Nobelarkiv.
Karlgrén, Anton, 1923: *Stefan Żeromski*. Svenska Akademiens Nobelarkiv.
Karlgrén, Anton, 1924: *Stefan Żeromski och Władysław Reymont*. Svenska Akademiens Nobelarkiv.